

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

**NOTA
BENE**

2,40€ polovica pre predajcu

Jún 2022/251

NAKRESLI MI

MYKOLA KOVALENKO: SLOBODA

Ukrajinský umelec Mykola Kovalenko, ktorý momentálne žije v Bratislave, kreslí od začiatku vojny jeden plagát každý deň. Viac na stranách 8 – 11.

ILUSTRÁCIA NA OBÁLKE: Sasha Chagina

Rozhovor Na brehu zmiznutého mora

4

Téma Vojna na papieri

8

Reportáž Keď veвериčka narazí do dúhy

13

Fenomén Ceruzka a zápisník

16

Príbeh Nikto sa nenudil

22

História Praveké safari

28

Pútnik Hovoriace múry

30

Kresliť o život(e)

Stretávajú sa vonku za každého počasia. Urban sktecheri si vyberú zaujímavé miesto a potom ho spolu kreslia. Každý inak, tak, ako to vie a cíti. Nejde o dokonalosť, ale o záznam chvíľ, ktoré tam prežili. Pridať sa k nim môže hocikto. Aj človek, ktorý si v kreslení neverí, ale má chuť objavovať. S ceruzkou a zápisníkom spoznávajú mesto inak ako bežní okolojdúci. Precítia priestor, zvuky, ľudí. To, čo kreslili, si zapamätajú navždy. Kresba je ich osobným záznamom tohto sveta.

Ukrajinskí výtvarníci, ktorí ostali doma, zaznamenávajú svoj život vo vojne. Napríklad v denníkoch z pivnice, v ktorej sa ukrývajú pred ruskými bombami. Kreslia sirény, útek do úkrytu, strach aj drobné radosti, ako sú káva a narodeninový koláč. Pracujú, aby si zachovali zdravý rozum a nezbláznili sa od strachu. A tiež preto, aby priniesli svedectvo. Ak dostanú nápad, neodkladajú ho na neskôr. Kreslia, lebo vedľa, že život sa môže každú chvíľu skončiť. Kresba nie je zbraň, no môže pomôcť v boji proti vojne, vyzývať na protest a hľadanie riešení. Obrázky sú univerzálne. Rozumejú im deti a dokážu zasiahnuť aj dospelých. Práve to využívajú animované dokumentárne filmy, ktoré prinášajú vážne témy a vďaka animácii nevyznievajú pateticky.

Keď všetko navôkol pôsobí čierno a beznádejne, úľavu možno nájsť v kreslenom magickom svete, kde má aj ten najstrašidelnejší príbeh dobrý koniec. Takto vznikli slávni Mumintrollovia a ich kamaráti, ktorí občas zažili hrozné udalosti, ale nikto z nich sa nenudil. Nudu rozhodne nezažijú ani čitatelia kníh, v ktorých kreslení Muminovci vystupujú.

Tento mesiac netradične spúšťame predaj novej knihy z našej edície. Múdry slávik, zbierka ukrajinských ľudových rozprávok, približuje kultúru našich susedov a ukazuje, že vychádzame z podobných kontextov. Jej kúpou môžete podporiť predajcov NOTA BENE v dobe, keď rýchlo stúpajú náklady na život.

Kreslenie nie je len zábava pre deti. Je to spôsob, ako sa dohovoriť bez znalosti jazyka, ako nahradiť chýbajúci hlas alebo prestať chvíľu, keď nám dôjdu slová. Zvládne to každý, kto udrží ceruzku. Tak sa nehanbite a nakreslite si...

Dagmar Gurová,
redaktorka

NOTA BENE

6 2022

Editoriál

3

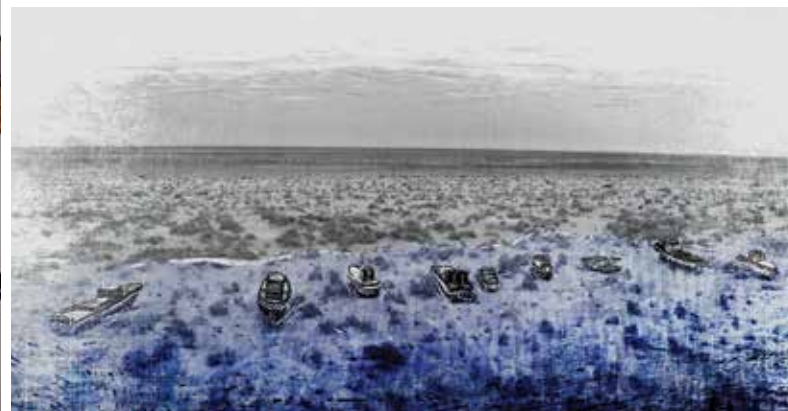

NOTA BENE

6 2022

Rozhovor

4

NOTA BENE

6 2022

Rozhovor

5

Na brehu zmiznutého mora

 Jana Čavojská Archív J. K.

Animátor ako boh tvorí vlastné svety. Joanna Kozuch však nakreslila aj dokumentárny film. Je o tom, ako kvôli rozhodnutiam mocných trpia obyčajní ľudia.

Ťažko byť kapitánom vo vyschnutom prístave a odborníkom v závode na spracovanie rýb na mieste, odkiaľ odišlo more. Aj o živote týchto ľudí je kreslený dokumentárny film Joanny Kozuch Bolo raz jedno more... Animátorka v ňom rozpráva o zmiznutom Aralskom mori. V tomto žánri chce

pokračovať. Jej ďalším námetom je Černobyl: takisto ekologická katastrofa, ktorú priniesli snahy o jej ututlanie. Tento projekt zatiaľ zastavila vojna na Ukrajine. Preto sa Joanna vyberie na juh Európy: na pláže, ktoré vždy skoro ráno upratujú od zvyškov oblečenia,

člnov a záchranných viest utečencov, ktorí sa v noci pokúsili dostať do Európy.

Ako ste sa dostali k animácii?

Študovala som maľbu na Vysokej škole výtvarných umení v Poznani a ako vedľajší ateliér som si zobrala animáciu s tým, že to bude na pol roka.

Amatérsky fotím a fotku mám veľmi rada. Veľmi ma bavil moment, keď ste vyvolávali film, šupli biely papier do chémie a sledovali ste, ako sa tam ukazuje obrázok. Niečo podobné som chcela zažiť aj s kresbami: moment, keď sa na monitore zmenia statické kresby na pohyb. Plánovala som vyskúšať si tú mágiu a po jednom semestri s animáciou skončiť. Napokon som zostala do piateho ročníka. Neskôr som sa dostala na filmovú školu na Slovensku.

Animované filmy sa nám spájajú väčšinou s tvorbou pre deti. Nikdy vás to neťahalo týmto smerom?

Animáciu pre deti som nikdy nerobila. Je to trochu iná dramaturgia. Nevieť, či jednoduchšia, alebo ťažšia, ale iná, a myslím, že to nie som ja. Ale mám veľmi rada dobré, inteligentné filmy pre deti. Myslím si, že to, že animácia sa spája so svetom detí, toto médium odľahčuje. Vážne témy dokážeme prostredníctvom animácií podať v menej patetickom jazyku. To je sila animácie. Okrem toho som

tam ako boh. Vytvorím si svet a praviť, aké chcem.

Dáva vám to nekonečne veľa možností, čo sa týka techník, štýlov a materiálov.

Stopercentne. Je oveľa náročnejšie zohnať päťtisíc štativ a nakrútiť s nimi záber, ako si ich nakresliť. A opačne: je jednoduchšie natočiť jednu postavu, ako ju nakresliť. Animácia si vyžaduje veľa času a trpezlivosti.

Máte spočítané, koľko času ste potrebovali na film o Arale?

Keď poviem, že námet je z roku 2008, tak sa všetci zhrozia. Ale aj pri dokumentárnych a hraných filmoch je námet hotový dlho dopredu, lebo vývoj projektov je pomerne náročný. Na Arale som každý deň od ôsmej rána do večera – a niekedy aj po večeroch – robila tri roky. Okrem toho som mala ďalších animátorov.

Čo kreslíte vy a čo ostatní?

To závisí od projektu, jeho dĺžky, náročnosti, štruktúry. Aral bol väčší pro-

jekt. Nemohla som robiť všetko sama. Spoluprácu s inými animátormi som si vyskúšala pri predchádzajúcom krátkom filme Music Box. Vtedy som mala troch animátorov. Teraz boli viacerí. Je ťažké dobre zmenežovať ich prácu a ustrážiť, aby boli animácie rovnaké. Keď som dala dokopy stálu zostavu ľudí, už som vedela, kto je univerzálnejší, komu je lepšie zveriť jednu postavu od začiatku do konca a kto robí určité veci tak fantasticky, že je škoda dávať mu niečo iné. Počas výroby prišiel covid a zobral nám veľa času.

Animátori nezvyknú pracovať z domu?

Ja som nikdy nepracovala s animátormi tak, že by sme boli všetci spolu niekde v ateliéri. Z rozpočtu na takýto animovaný film to ani nie je možné. Plus časť animátorov pracovala v Poľsku. Počas covidu však mala väčšina ľudí doma malé deti a museli sa im venovať.

Prečo ste sa pustili do témy o Aralskom mori?

V roku 2008 som čítala Impérium od Ryszarda Kapuscinskeho. Časť knihy bola venovaná Aralskému moru. Vygo-glila som si, ako vyzerá. Vyskočili mi obrovské lode na púšti. Wow, to musím vidieť, povedala som. Manžel sa chytil za hlavu. Ale veľmi radi cestujeme, tak sme si začali čítať o Uzbekistane. Okrem zomierajúceho Aralského mora a slanej púšte sú tam miesta spojené s bývalou Hodvábnou cestou, veľmi pekné modré mestá. Hoci vo filme cestujem sama, prvýkrát sme tam boli s manželom. Bola to klasická dovolenka s batohom. Cestovali sme od Taškentu cez všetky tie známe mestá a skončili sme na Arale. Keď človek vojde do tých fantastických miest Samarkandu a Buchary, je tam kopec turistov a všetci okolo mu chcú prediť všetko od náramku a obrázka až po lavór a oblek. A potom pridete do Muynaku a nastane obrovské ticho. Je nielen vo vzduchu, ale aj v ľuďoch. Veľmi rada počúvam ľudí a tak obyčajne sa s nimi rozprávam. Rada ich aj fotím. Vždy sa opýtam. V Uzbekistane s tým takmer nikto nemal problém. Ale počas tých rozhovorov som cítila, že keby som sa opýtala na fotenie, pokračovali by na úplne inej úrovni.

Nechýbali vám potom tváre ľudí, keď ste vytvárali podobu postáv vo filme?

Ich tváre som zámerne nechcela použiť. Príbehy sú pravdivé, ale postavy nie, až na jednu výnimku, Kapitána. Filmové postavy som zložila z dvoch – troch reálnych ľudí. Aj kvôli tomu, že po prvej ceste som mala silnú kostru príbehu, ale ľudí som sa neopýtala, či chcú byť vo filme. Takže by bolo voči nim nepeknné použiť ich tváre. Navyše, hoci sa Uzbekistan za posledné roky veľmi zmenil, stále to nie je slobodná krajina. Nemyslím si, že by bolo pre tých ľudí nebezpečné, keby sa kresby ich tvárí objavili v mojom filme, ale nemám dôvod vydávať ich bez ich súhlasu do akéhokoľvek rizika.

Kapitán je teda pravdivý?

Už nežije. Ale medzi cestovateľmi to bola veľmi populárna postava. Na internete si môžete prečítať niekoľko verzií jeho príbehu. Sú veľmi podobné, ale každý je v niečom iný. Neviem, ktorý z nich je pravdivý. Do filmu som dala ten, ktorý vyrozprával mne.

Čo ste videli na brehoch vyschnutého mora?

Film má dve verzie: šesťnásťminútovú pre kiná a dvadsaťštyriminútovú pre televíziu. Medzi nimi je rozdiel štyri roky. Na Aral som cestovala v rokoch 2008 a 2014 a nezmenilo sa tam vôbec nič. Potom v roku 2018 a zmenilo sa tam všetko. Kinoverzia to už nestihla reflektovať. Vysychanie Aralského mora je jedna z najväčších ekologických katastrof zapríčinených človekom. Pre mňa to však nie je film iba o ekologickej katastrofe. Je o ľuďoch, ktorí musia čeliť následkom politických rozhodnutí, voči ktorým boli absolútne bezmocní. Išlo o politickú hru, biznis, stupídne surreálne idey, ktoré tam mocní rozohrali a potom si umyli ruky a šli k ďalšiemu stolu, hrať ďalšiu hru. Život sa zmenil hrdinom môjho filmu. To oni zostali na brehu suchého prístavu a pozerajú do diaľky na more, ktoré nie je.

Takže váš film je aj smutným príbehom o tom, že veľká politika neberie ohľad na osudy jednotlivcov?

Áno. Keď sa udeje katastrofa takého rozsahu, ľudia nesú následky. Musia vo svojich súkromných a profesionálnych životoch vyriešiť množstvo vecí. Ich možnosti sú obmedzené, ak vôbec nejaké majú. A to sa týka aj ich detí. Vždy sa zlaknem, aká je tá moc politických lídrov a bezmocnosť ostatných univerzálna a do čoho sa to práve teraz premieta na Ukrajine. Keby sme mali ako spoločnosť odvahu voliť si niekoho iného! V roku 2008 urobil Marek Šulík, ktorý strihal môj film o Arale, dokumentárny film Cesta Magdalény Robinsonovej. Je o druhej svetovej vojne a Osvienčime. Povedal, že pri práci na ňom si uvedomil, aké veľmi dôležité je, kto riadi náš štát. Nie je jedno, koho si zvolíme, lebo o pár rokov z neho môže byť v úvodzovkách Hitler.

V roku 2018 bol Muynak iný ako predtým?

Vrátil sa do života. Sú tam totiž náleziská ropy a vtedy pripravovali jej ťažbu. Do mesta prišli noví ľudia. Mali tam prácu, zatiaľ čo miestni nariekali, že práce je málo alebo vôbec nie je. Ale ja som inžinier, vysvetlil mi to v hoteli nejaký pán z Buchary. Bolo to smutné. Miestni ľudia boli rovnako šikovní, ale mali oveľa menšie možnosti na vzdelanie ako tí z veľkých miest. A ťažko byť kapitánom lode v prístavnom meste, kde nie je voda, a odborníkom v závode na spracovanie rýb tam, kde nie je more. Surrealizmus tam visí vo vzduchu. Od-

ráža sa aj v pokusoch zachrániť more. Tavarišč je v mojom filme od začiatku do konca vymyslený, nepoznám žiadnych vysokopostavených úradníkov, ale oni sú reálni. Pracovali s rôznymi možnosťami riešenia situácie. Pravdepodobne preto, lebo na niečom sa pracovať muselo a papiere bolo treba prekladať. Navrhli surreálne, sci-fi nápady ako obrátiť tok sibírskych riek alebo vyhodíť do vzduchu niektorý z vrcholov Pamíru. To tiež ukazuje, akým je voda dôležitým nástrojom moci. Kto vlastní vodu, vlastní aj ľudí, lebo sú od nej závislí.

V prípade vyschnutého mora to platí dvojnásobne...

V bývalom ZSSR muselo byť všetko gigantické a muselo sa podariť. Aralské more vyschlo aj preto, lebo časť jeho vôd používali na zavlažovanie bavlníkových plantáží. A bavlna je špecifická rastlina. Potrebuje veľmi veľa vody. Keď sa nie všetko darilo, snažili sa tomu pomôcť pesticídmi. Dnes v pôde v Muynaku vyrastie len máločo. Je to slaná púšť so slanými búrkami. Nedopestujete si zeleninu v záhradke vedľa domu. Väčšinu potravín treba privážať.

Vaše filmy reflektujú dôležité témy, no ako animované pravdepodobne nemajú takú širokú divácku základňu ako hrané alebo dokumentárne filmy. Nie je vám to niekedy ľúto?

Je to skôr záležitosť pre úzky okruh záujemcov, všetci si to uvedomujeme, nie je to pre nás žiadne prekvapenie. Samozrejme, tvorba pre deti funguje úplne inak. Ale animácia pre dospelého diváka je v našich končinách stále exotická. Sú miesta, kde to je inak. Animované filmy nikde nie sú také populárne ako hrané celovečerné filmy, ale napríklad na najväčšom európskom festivale krátkometrážnej tvorby v Clermond-Ferrande vo Francúzsku sú v kinosálach stovky ľudí. Na festivale v Bruseli, kde som bola nedávno, nemali pätnásť minút pred projekciou lístky už ani len na státie. Na Slovensku je super, že krátkometrážna tvorba sa môže dostať do širšej distribúcie ako predfilm. Som veľmi vďačná, že producenti, distribútori a režisér filmu Cenzorka súhlasili, aby bol môj Aral v kinách predfilmom Cenzorky. Len škoda, že ľudia kvôli pandémie prestali chodiť do kina. Publikum sa ešte stále nevrátilo. Sú filmy, na ktorých je plno, ale artových filmov sa to netýka. Na Slovensku pritom vzniká veľa dobrých filmov a stojí za to si ich pozrieť.

V Arale ste animovali aj piesok.

Rada pracujete s podobnými materiálmi?

Páči sa mi, keď technika podporuje dej a význam filmu. Po Aralskom mori zostalo more piesku. Chcela som to podporiť použitím tohto materiálu. More som v počítači skladala z fotografií modrých kachličiek, ktoré boli priamo z Uzbekistanu.

Na akej téme pracujete teraz?

Aral bude mať, dúfam, pokračovanie v minisérii šiestich televíznych filmov s kinoverziou. Tri diely vzniknú tu, tri vo Francúzsku. Východiskom každého z nich bude ekologická katastrofa spôsobená človekom a vyrozprávaná cez životy obyčajných ľudí. Prvé, čo napadlo producenta, bol Černobyľ. Teda veľakrát použitá téma. Ale začala som o tom veľa čítať a nakoniec som do Černobyľu cestovala. Covid to zastavil, potom som musela byť tu a pracovať na Arale. Naša ďalšia pracovná cesta bola naplánovaná na polovicu marca.

Čím vás takéto príbehy lákajú?

Silné mi na nich príde to, že keď v totalitnom štáte dôjde k obrovskej katastrofe, tak pokusy zakryť ju spôsobia ďalšiu katastrofu.

Budete pokračovať aj napriek vojne na Ukrajine?

Pri tejto téme určite zostanem, aj keď mi je jasné, že do černobyľskej zóny

sa tak skoro nebude dať cestovať. Určite sa nevyhnem ani tomu, čo sa tam deje teraz. Napríklad príbehu mesta Slavutyč, ktoré obsadili Rusi.

Máte iné plány, kým bude opäť možné Ukrajinu navštíviť?

Začínam pracovať na kratučkom animovanom filme, o ktorom rozmýšlam od prvej utečeneckej vlny v Európe v roku 2015. Bude to štylizovaný animovaný dokument. Chcem vyrozprávať príbeh jedného dňa zo života mladého muža, ktorý žije niekde v Grécku alebo v Taliansku a je zamestnaný v spoločnosti na upratovanie pláží. Upratuje pláže pre turistov, ktorí si kúpili all inclusive dovolenky a chcú mať čistý zlatý piesok a pekné fotky na sociálne siete s drinkom v ruke a úsmevom na tvári. Nebude to však žiadna ekologické téma o odpadkoch. Oni tam upratujú pláže od zvyškov oblečenia, nafukovacích člnov a záchranných viest, lebo každú noc sa more snažia preplávať utečenci. Za každým kúskom odevu je nejaký ľudský príbeh. Nechcem povedať, že tragédia, lebo verím, že pokusov s happy endom je viac ako tých s tragickým koncom. Krásne fotky z tých miest na sociálnych sieťach sú metaforou toho, aké jednoduché je nevidieť. Každé ráno medzi štvrtou a šiestou upratať pláže, aby boli o desiatej po raňajkách pekné a čisté.

Téma utečencov je v kontexte diaľnia na Ukrajine opäť veľmi aktuálna.

Joanna Kozuch

Režisérka, výtvarníčka a animátorka pôvodom z Poľska. Študovala na Akadémii výtvarných umení v Poznani a Sliezskej univerzite v Katowiciach. Doktorandské štúdium absolvovala na Filmovej a televíznej fakulte VŠMU v Bratislave, tam momentálne aj vyučuje. Je autorkou niekoľkých animovaných filmov. Jej dokumentárny animovaný film Bolo raz jedno more... získal ocenenie Slnko v sieti a dostal sa do výberu prestížneho filmového festivalu krátkych filmov vo francúzskom Clermont-Ferrande.

Hlavne tu, v našom prostredí, navyše vidíme obrovský rozdiel v tom, ako ľudia prijímajú utečencov z Ukrajiny a utečencov z Blízkeho východu, Ázie a afrických krajín.

Som Poľka. To, čo sa deje na bielorusko-poľskej hranici, považujem za absolútne neprijateľné. Nie som expert ani politik. Nemám hotové riešenia pre to množstvo utečencov, ktoré by mohlo alebo chcelo prísť do Európy. Ale plot nie je riešenie. Na veľký plot za milióny zlotých alebo eur je riešením trochu väčší rebrík. A tie peniaze sa dajú investovať aj inak. Utečenecká kríza tu kvôli vojnám a meniacemu sa životnému prostrediu bude aj naďalej. Vo Varšave ani v Bratislave azda toto leto päťdesiat stupňov v tieni mať nebude-me, no v mnohých častiach sveta sú neprijateľné horúčavy už realitou. Za prostredie na planéte sme spoluzodpovední všetci. Zem je spoločná. Nie je to tak, že niekto si ten svoj kúsok pokazil viac a iný menej. Nechcem žiť v bohatej Európe, ktorá sa zavrie pred ostatnými. Nemáme na to právo. To je veľmi sebecké. Musíme vymyslieť, ako sa otvoriť. Naše bohatstvo sme si vypracovali aj rukami ľudí, ktorí momentálne na živobytie nemajú. Nedokážem sa stotožniť s názorom, že ľudí, ktorí si naivne kúpili letenku do Bieloruska, lebo to bola jediná európska krajina, do ktorej sa mohli dostať, posielame aj s deťmi päťkrát, päťdesiatkrát do chladného lesa. To je vražda. Tak sa zabíja.

NOTA BENE
6 2022
Rozhovor

6

NOTA BENE
6 2022
Rozhovor

7

Vojna na papieri

 Jana Čavojská

Chcem objať celú krajinu, pritlačiť si ju k srdcu a povedať: Neplač, miláčik, všetko bude v poriadku, my ťa zachrátime... Umelci z Ukrajiny reagujú na vojnu protestnými plagátmi aj pôvabnými ilustráciami života pod ostreľovaním.

Keď si oceňovaný grafický dizajnér Mykola Kovalenko 24. februára ráno zapol internet, bol to šok: Rusko napadlo jeho rodnú Ukrajinu. Ukrajinský umelec žije už sedem rokov v Bratislave a okrem toho, že musel neustále sledovať správy, začal tvoriť plagáty. Niekedy aj dva denne. „Čo som mohol ako grafik robiť?“ pýta sa. „Jasné, že plagát situáciu nezmení. Ale každý musí robiť to, čo vie najlepšie. Vojak bojovať, pekár piecť chlieb, lekár liečiť – a grafik robiť plagáty.“ Od začiatku vojny vymýšľa Mykola nový plagát každý deň. Protestuje takto proti nezmyselnej agresii a žiada svet, aby hľadal riešenia. Ktovie, koľko ich ešte bude musieť vymyslieť, aby vojna skončila.

Minimalista

Na umeleckú dráhu nasmeroval Mykolu učiteľ zo základnej školy, ktorý si všimol jeho talent. Mykola nakoniec vyštudoval v Kyjeve umenie a začal robiť grafický dizajn. „Mám rád pekné veci,“ hovorí. „Napríklad keď chytím do ruky mobilný telefón a prstami cítim jeho hrany. Alebo vodovodný kohútik, aj ten môže byť krásny, ak má zaujímavý tvar. Aj dobrý parfum evokuje vo mne krásu. V hlave mi vznikajú myšlienky a potom ich ukladám do počítača. Na stole mám stále pripravený aj papier a ceruzky, aby som si každý nápad nakreslil.“

Pre Mykolu je charakteristický minimalizmus. „Je dôležité, aby myšlienku môjho plagátu pochopil Američan, Francúz, Talian, človek z Ázie. Preto ju podávam prostredníctvom minima objektov. Je to jednoduché a zároveň veľmi ťažké, vyjadriť emóciu cez dva – tri geometrické tvary.“

Mykola vždy rád reagoval na ekologické, politické a sociálne témy, hoci sa venoval aj reklamám a ešte v Kyjeve pôsobil ako artdirektor a dizajnér uznávaných reklamných agentúr. Jeho plagáty na podporu Ukrajiny využívajú aj rôzne organizácie či ambasády. Mnohokrát boli už vystavené, aj počas májového podujatia na Slavíne. Pri podobnej príležitosti v Partizánskom ich vandali poškodili. „Asi tam má niekto rád vojnu a Putina,“ konštatuje Mykola. „Organizátori však vyrobili nové plagáty a z tých zničených dali ušiť peňaženky.“

Odkedy začala vojna, má Mykola plný byt rodinných príslušníkov a priateľov z Ukrajiny. Pomáha im zaradiť si život v novej krajine, nájst si prácu. Žije v neustálom strachu, jeho mama a sestra sú stále v Záporožskej oblasti. „Včera som na Facebooku videl, že zabili grafika, ktorého som zamestnával ešte v Kyjeve. Toto všetko je veľmi ťažké. Neželám si nič iné, len aby to skončilo.“

Veľa kontaktov má Mykola aj s umelcami v Rusku. Nezanevrel na všetkých Rusov, verí, že ako všade, aj tam žijú dobrí aj zlí ľudia a nie všetci Rusi si želajú vojnu, ktorú rozpútal Putin. „Mnohí umelci Putina nepodporujú, niektorí z Ruska odišli, iní nemohli. Majú strach komunikovať. Keby lajkli môj post, hrozilo by im väzenie. Žijú v diktatúre.“

Denníky z pivnice

Irina Potapenko chcela vždy ilustrovať knihy. Najlepšie svoje vlastné. Ako dieťa písala rozprávky a kreslila k nim obrázky do špeciálneho zoši-

ta. Ilustrovala aj svoje domáce úlohy. Rada kreslila karikatúry kamarátov aj učiteľov – hoci sa často preto urazili.

Dnes Irina v Odesa kreslí denníky z pivnice. Ukrýva sa tam s manželom a zvieracími členmi ich domácnosti pred ruskými bombami. Jej pôvabné obrázky ukazujú všetky aspekty života vo vojne, tak dôverne známe ľuďom, ktorí zostali na Ukrajine. Sirény, útek do pivnice; ako tam napchať všetky mačky a prinútiť aj psa, aby sa ponáhľal? Strach. Drobné radosti ako šálka kávy či narodeninový koláč. Nočný chlad v studenom suteréne. Vzácné okamihy, keď si môže dať horúci kúpeľ a oprat veci. Neustále myšlienky, čo sa môže stať a čo sa deje v iných častiach Ukrajiny. Toto všetko chce Irina priblížiť ostatným prostredníctvom obrázkov.

„Moji rodičia nepokladali kreslenie za nič, čo by si zasluhovalo pozornosť. Rodinná rada rozhodla, že zo mňa bude lekárka,“ spomína. No ona išla za svojím snom. Desať rokov pracovala v animátorskom štúdiu, potom odišla na voľnú nohu a začala spolupracovať s rôznymi ukrajinskými vydavateľstvami. Sen sa stal skutočnosťou.

Hoci je Irina v prvom rade ilustrátorkou detských kníh, rada kreslí aj život samotný. Vymýšľa si príbehy o svete okolo seba. „Rada maľujem Odesu. Vždy ju zaplním rozprávkovými bytosťami. Na mojich obrázkoch žijú na strechách budov v Odesa zvieratká: tučniaky, slony aj okřídlené kone. Väčšina ľudí sa nepozerala hore. Idú po ulici a pozerajú pod nohy alebo na svoje iPhone. No oplátilo by sa im hľadiť radšej nahor. Je tam veľa zaujímavých vecí.“

Vojna prišla náhle a zmenila všetko. „V noci často schádzame do suterénu. Nemôžem tam spať ani kresliť.“ Irinine deti odišli. Najprv mladšia dcéra. Do Nemecka. Staršia najprv zostávala doma. „Plakala a veľmi sa bála. Keď odcestovala za mladšou dcérou do Nemecka, cítila som sa lepšie.“

Irina hovorí, že život okolo nej sa zmenil, no ona nie. Pred vojnou kreslila a aj teraz kreslí. „Ale pred vojnou som aj cestovala, učila, viedla kurzy. Teraz mám uzavretý život. Málokedy odchádzam z domu. Ale veľa pracujem. Pomáha mi to zachovať si zdravý rozum a nezbláznit sa od strachu.“ Ak dostane nápad, neodkladá ho na neskôr. Hneď si sadne a kreslí. Lebo život sa môže každú chvíľu skončiť. Plány si prestala

robiť. Vojna má totiž vlastné plány, o ktorých ona nič nevie. Začala si vážiť jednoduché veci. „Možnosť vypiť si večer čaj s mojím milovaným manželom, porozprávať sa s deťmi po telefóne, vypočuť si dobrú pesničku, objať niekoho. Teraz všetkých objímam. Príbuzných, priateľov – nových aj starých. Chcem objať celú krajinu, pritlačiť si ju k srdcu a povedať: Neplač, miláčik, všetko bude v poriadku, my ňa zachránilme.“

Príbehy veľryby

Keď sa pred pár rokmi objavil na crowdfundingovom portáli projekt detskej knižky o veľrybe Gréte a znečistení oceánov, potrebné financie vyzbieral za necelý týždeň. Kniha vznikala v malom vydavateľ-

stve Egreš, ktoré sa sústredilo na vizuálne príťažlivé projekty pre deti, často s výrazným ekologickým posolstvom, a práve tým si získalo srdcia malých aj veľkých čitateľov. Hoci Egreš už nefunguje – projekt sa dnes volá Živá vlna a zameriava sa na zvyšovanie povedomia o ekologických problémoch – príbeh veľryby Gréty majú v mnohých rodinách dodnes v poličkách a radi si v knižke listujú. Určite je to aj vďaka ilustráciám. Vytvorila ich ukrajinská ilustrátorka Nastia Sleptsova. S Egrešom už predtým spolupracovala. Kreslila pre časopis, ktorý Egreš vydával, a vytvárala produkty pre e-shop. „Egreš bol môj prvý zahraničný klient,“ hovorí Nastia. „Vtedy som len začínala. Najst takých skvelých spolupracovníkov, s ktorými sme sa stali dobrý-

mi priateľmi, bola tá najkrajšia vec, aká sa mi v živote stala.“

Artdirektorka Zuzana Mitošinková mala jasnú ideu o tom, ako má kniha vyzeráť a aký pocit z nej má čitateľ mať. Autorka textu Andrea Gregušová napísala príbeh o veľrybe Gréte, mladej speváčke, ktorú obdivuje celý oceán a nikto si nechce nechať ujsť žiadny z jej koncertov. No Gréta jedného dňa stratí hlas. U doktorky zistí, že čakareň je plná zvierat so zdravotnými problémami. Spôsobuje ich znečistenie oceánu. Ľudia odhadzujú odpadky a vypúšťajú jedovaté látky a príroda na to dopláca. Obyvatelia mora vezmú situáciu do vlastných rúk – teda plutiev. Odpad vyzbierajú a odnesú ľuďom na plážu. Nasti sa príbeh veľmi páčil. „Bola som nadšená, že môžem

pracovať na tejto téme. Znečistenie životného prostredia a ekologické problémy si získavajú čoraz viac pozornosti verejnosti. Kniha o Gréte bola obrovskou príležitosťou pridať do tejto dôležitej diskusie naše hlasy. Navyše ja aj Zuzana sme vegánky. Takže nám tá téma úplne sadla a aj my dve spolu výborne ladíme.“

Sama sebe paňou

Keď bola Nastia malá, mali doma veľa kníh. Rodičia z nich jej a jej staršej sestre čítali pred spaním. „Knihy som si rada prezerala. Na nešťastie, nespomínam si na mená ich ilustrátorov, ako dieťa som takým veciam nevenovala pozornosť. Ale spomienky na knihy a ilustrácie v nich vo mne zostávajú, stále

si dokážem vybaviť pocit, aký som mala, keď som sa prstami dotýkala papierových stránok.“

Nastia neskôr vyštudovala ume- nie a začala kresliť. Najprv pohladnice. Hoci dnes má za sebou veľa knižných projektov, stále objavuje nové spôsoby, ako vyrozprávať príbeh detskému čitateľovi. „Neustále sa učím. Z vlastných skúseností aj od ilustrátorov z celého sveta. Skúšam nabrať odvahy a ilustrovať knihu pre deti spôsobom, ktorý nebude pôsobiť vyslovene ako niečo určené špeciálne deťom. Súčasné knihy sú také pestré a variabilné, že pravidlá prakticky neexistujú. Musíte mať víziu a nasledovať ju v umeleckom duchu. A užívať si proces tvorby aj jeho výsledok.“

Nastia najradšej tvorí vlastné projekty, v ktorých si je sama sebe paňou. Môže im venovať času, koľko len chce, aj sa na ne úplne vykašľať, ak sa jej prestanú páčiť. Pri zákazkách je to komplikovanejšie. „Zadania sú niekedy veľmi detailné. O všetkom diskutujeme s kolegami. Najlepšie je, ak klient rozumie vášmu vizuálnemu štýlu a nechá vás byť samým sebou.“

V momente, keď vo februári Rusko napadlo Ukrajinu, musela Nastia na ilustrovanie zabudnúť. S pár priateľmi odišli do Poľska. „Ešte nikdy som necítila toľko zármutku a temnoty, a zároveň som nikdy nestretla toľko skvelých ľudí,“ hovorí. „Poliaci nám neuveriteľne pomáhali. Dostali sme od nich aj obrovskú podporu. Teraz sme sa presťahovali do Anglicka. Moja nekonečná vďaka patrí aj našim novým priateľom tu. Snažím sa usadiť a vybudovať si nový život. Keďže mám konečne trvalejšie bývanie, som pripravená na nové projekty.“

Str. 8 Protivojnové plagáty Mykolu Kovalenka.

Str. 10 Irina Potapenko: Denníky z pivnice 1 Deti z Mariupola.

2 Krídla

3 Búcha? Búcha!

4 Všetko najlepšie k narodeninám!

Str. 11: Príbehy veľryby Gréty od Nastie Sleptsovej.

Všetky scény sú skutočné

 Jana Čavojská Yulia Vus

Po ruskej invázii na Ukrajinu začala ilustrátorka Yulia Vus dokumentovať svoj život prostredníctvom komiksu. Uverejnil ho aj prestížny The Washington Post.

Prepáč, že odpovedám tak neskoro, ale sirény ohlasujúce letecký poplach neustále prerušujú niť mojich myšlienok, napísala mi uprostred noci spolu s odpoveďami na otázky. Yulia Vus žije v realite vojny. Všetko, čo poznala, sa prepadlo do temnoty. No neprestala kresliť. Umenie považuje za dôležitý spôsob zaznamenania ruských vojnových zločinov.

Prečo si práve ilustrátorkou?
Lebo nemôžem robiť nič iné. Keď som skončila základnú umeleckú školu, povedala som si, že farby a štetce už nikdy do ruky nevezmem. Vôbec som netúžila maľovať. Ale o rok neskôr, pred maturitou, prišiel čas rozhodnúť sa, čo s mojou budúcnosťou. Tá ročná prestávka mi pomohla pochopiť, že sa chcem venovať práve umeniu. Od roku 2017 som ilustrátorkou na voľnej nohe. Istý čas som ilustráciu a dizajn aj učila.

Aký je rozdiel medzi ilustráciami pre deti a pre dospelých?
Najprv som ilustrovala len pre deti. Nakreslila som veľa kníh. Teraz sa viac zameriavam na ilustrovanie kníh pre dospelých čitateľov, tvorbu pre médiá a reklamu. V tomto smere sa cítim viac sama sebou. Rozdiel je v témach a štýle. Napríklad deti v rôznom veku potrebujú rozličné typy ilustrácií. Je pritom nevyhnutné brať do úvahy odporúčania od psychológa.

Aký bol tvoj život pred vojnou?
Vojna na Ukrajine začala v roku 2014, takže život pred ňou si ani veľmi nepamätám. Do 24. februára tohto roka som mala fantastický, naplnený život. Robila som prácu, ktorú milujem, cestovala som, s mojím priateľom a mačkou sme sa práve presťahovali do nového bytu.

Ako do toho celého vojna zasiahla?
Začala som si vážiť veľa vecí. Kým som nažive, v teple a mám niečo na jedenie, je všetko skvelé.

Prečo si na ruskú inváziu reagovala práve komiksom?
Lebo som si chcela veľa zapamätať. Teraz sa tvorí história. Je veľmi dôležité dokumentovať to.

Odrážajú komiksové príbehy tvoje osobné skúsenosti?
Áno. Hlavnou hrdinkou som väčšinou ja. Všetky scény sú skutočné.

Myslíš si, že umenie môže zvrátiť vojnu, zmeniť myslenie ľudí a smerovanie spoločnosti?
Umenie má veľkú silu. Napríklad práve teraz pomáha šíriť pravdu o hrozných vojnových zločinoch, ktorých sa dopustili ruskí vojaci na Ukrajine. Zostanú navždy zaznamenané na obrazoch, fotografiách, v hudbe a podobne.

Robíš si plány do budúcnosti?
Zatiaľ je ten hlavný plán prežiť a vyhrať vojnu. Potom budem myslieť na to, čo ďalej. Situácia sa neustále mení, je ťažké plánovať na dlhšie než na pár dní. Som si však istá, že všetko bude dobré. Ukrajinci sú úžasní ľudia. Čokoľvek, čoho sa Rusi dopustia, nás urobí silnejšími a lepšími. Nanovo budujeme naše mestá, budeme pokračovať v rozvoji Ukrajiny. A na hranici s tými barbarmi postavíme veľký múr.

1 Toto je registračná kancelária?
- Áno, poďte ďalej a počkajte na recepcii.
2 Mohli by ste mi postrážiť kabelku? Dostala som ju od syna. Bola taká drahá. Hovorila som mu, že takú nepotrebujem.
- Samozrejme.
3 Včera sme ho pochovali. Zomrel v Popasnej. Jeho telo bolo na kúsky.
4 Áno, synček, viem, slúbila som ti, že nebudem plakať.
5 Budem silná pre teba, synček.

Keď veverička narazí do dúhy

 Dagmar Gurová Martina Juríčková

Pestrú fantáziu premieňajú do milých a vtipných kresieb. Z návrhov talentovaných kresličov značky Hento Toto vznikajú brošne, odznaky či pohľadnice, ale aj veľmi profesionálne spolupráce.

Každý kreslič kreatívnej značky Hento Toto má svoj unikátny štýl. Lukáš kreslí pokojnými, premyslenými ťahmi. Lucinka sa tak sústreďuje, ako by sa až vpíjala do papiera. Ležérne usadený Duško na svoju kresbu štedro nanáša farbu, Michal upozorňuje, že sa púšťa do vážnej práce, Paťo stíha vyfarbovať a popritom aj vtipkovať a komentovať všetko navôkol.
„Ja teraz nekreslím, ale pomáham s brošňami a odznakmi,“ pridá sa Maťo, ktorý vykukol zo skladu. „Rád robím s odznakovačom.“ Z telefónu púšťa svoju obľúbenú dychovú hudbu a rozhovorí sa o bezpečnosti pri práci.
„Od januára sme sociálny podnik a zamestnali sme zatiaľ štyroch na-

ších kresličov,“ rozpráva Helena Kusá z občianskeho združenia Bol raz jeden človek, ktoré pod značkou Hento Toto spája kresličov s mentálnym postihnutím a kreatívcom. „Pre nás je to veľká a odvážna zmena. Na všetkých musíme zarobiť.“
Kamaráti sa pravidelne stretávajú v útulnom ateliéri. Niektorí sa poznajú už pätnásť rokov. Často sa smejú a dobre si rozumejú. Všetci, ktorí nedávno získali vysnívanú prácu, však zhodne tvrdia, že pre nich nastala nová éra. Status zamestnanca berú s veľkou vážnosťou.

Zamestnanie je super

„Dobré ráno, kolegovia,“ dovtedy nezvyklým pozdravom odštartovala

Lucka svoj prvý oficiálne pracovný deň. „Byť zamestnankyňou je úplne iné a je to super. Predtým som bola vo voľnejšej skupine. Teraz je to opačne a veľmi sa mi to páči.“
Už to nie je len zábava ako v začiatkoch, keď združenie viedlo denné centrum s rôznymi aktivitami. Kedysi mali krúžok kreslenia, z ktorého prešli na animovaný film, potom to roztočili s Televíziou Rojko a pečením koláčov. Značku Hento Toto vytvorili pred desiatimi rokmi. Najskôr bola príjemnou možnosťou, ako si na združenie privyrobiť. Časom zistili, že ich jedinečné kresby, pretavené do odznakov, brošní a pohľadníc, im dávajú najväčší zmysel aj šancu udržať sa.
„Prvé roky sme si hlavne overovali, či naozaj dokážeme fungovať iba

NOTA BENE

6 2022

Reportáž

13

NOTA BENE

6 2022

Téma

12

z predaja našich produktov. Zistili sme, že áno. Naše veci sa páčia a veľa ľudí nám fandí," spomína Helena. „Vždy sme našich kresličov viedli k tomu, že kreslenie je práca. Postupne to aj oni začali vnímať viac dospelácky, profesionálne. Všimam si, že oveľa lepšie dokážu prijať kritiku. Majú väčší záujem a motiváciu kresliť, aj keď sa nám niekedy nedarí a musíme hľadať iné riešenie alebo začať odznova. Je to pre nich veľmi formatívne.“

Lucka hovorí, že chuť pracovať ju neopúšťa za žiadnych okolností. „Neviem si predstaviť, že by som nebola v práci. Je to skvelý pocit, keď nakreslím niečo, čo ľuďom urobí radosť. Nedá sa to ani opísať.“

Lucka je milovníčkou sladkých chutí a možno aj preto hovorí, že najradšej kreslí jedlo. „Popasovala si sa aj so stavbami," pripomína Helena. „Áno, aj keď to pre mňa nebolo najľahšie," usmieva sa Lucka, ktorá spolu s ostatnými kresličmi vytvorila viacero pohľadníc slovenských miest. Teší ju rozmýšľať o tom, čo si kúpi zo zaslúženej výplaty. Chcela by knižku, ale potrebuje aj nové oblečenie. „Ja budem najskôr šetriť," pridáva sa Lukáš, tunajší intelektuál. Obľubuje suchý čierny humor, ktorý neurazí, a veľmi rád číta. Najnovšie sa pustil do knihy o finančnej gramotnosti.

Široký záber má aj v kreslení. „Rád kreslím čokoľvek, čo dostanem za úlohu, ale aj vlastné nápady.“

Lukáš je autorom viacerých brošničiek. K tým posledným patrí tajomná morská panna Zlatka, sovička Elvíra, ktorá cez deň spí, v noci lieta a cez prestávku študuje, a nindža Dobrosan so srdcom na pravom mieste a rukami a nohami všade. „Je super byť zamestnaný, chodiť do práce a vôbec byť tu," pochvaľuje si.

Výlety podľa kalendára

Okrem odznakov a brošničiek, ktoré zaručene zlepšujú náladu, kresliči postupne začali vyrábať aj iné veci. Veľkou inováciou sú Bezstarostné pohľadnice, ktoré sa predávajú so špeciálnou známku, dielom kresliča Patrika. „Pohľadnicu stačí vypísať a vhodiť do schránky," hovorí Helena. „Je to príjemný darček, ktorý naozaj poteší. My posielame veľa pohľadníc ľuďom, ktorých máme radi. Je to pekný zvyk a chceli by sme prispieť k tomu, aby sa znova rozšíril.“

Na tento rok i preto vytvorili pohľadnicový kalendár z recyklovaného papiera. Má vlastný stojanček, aby sa dal postaviť na stôl, a každý jeho list posluží aj ako pohľadnica, ktorá zobrazuje zaujímavé miesto na

Slovensku. To robí kalendár stále aktuálnym. Obzvlášť teraz, keď môže inšpirovať na letné výlety. Nájdete tam napríklad Chmarošský viadukt, dedinku Vlkolíne, vysielac Dubník v Slanských vrchoch či lodný mlyn v Kollárove. Pre všetky je typické, že sú niečím naj. „Je to taký náš odkaz pre ľudí, aby vyrazili na výlety a posielali z nich pohľadnice," vysvetľuje Helena.

Pri tvorbe kalendára kresliči z Hento Toto prvýkrát spolupracovali so známymi slovenskými umelcami ako Daniela Olejníková, Hedviga Guttierrez, Erik Šille alebo Peter Cvik. „Opísali sme im náš príbeh a našu predstavu kalendára. Prišlo im to ako milá myšlienka a všetci s nami pracovali zadarmo. Chceli sa potom aj zoznámiť, vidieť kamarátov naživo.“

Kresliči vytvorili základnú kresbu, ktorú známi umelci citlivo kolorovali vlastným štýlom. „Veľmi sme sa z toho tešili, lebo sme mohli vidieť, ako niekto iný dokáže posunúť naše kresby," opisuje Helena. „Hedviga Guttierrez napríklad doplnila vlastné postavičky. Oľga Paštětová vypálila originálnu kresbu do dreva.“

Duško, ktorý je zároveň predajcom NOTA BENE, otvára dvere do miestnosti, ktorá by pokojne mohla byť malou galériou. Hrdo predvádza všetko možné, čo

s kamarátmi kresličmi vyrobili. „Toto je Spídy, ktorého nakreslil Luky," ukazuje najnovšiu brošničku. „Je super, lebo v tme svieti.“

Paťo upozorňuje na dočasné tetovačky, ktoré im vydali Kresky. „Tu je moja včielka-čmelka. Kreslím všetko možné, mám rád aj naše pohľadnice a tričko.“ Súčasťou každého výrobku je vtipný popis a vizitka kresliča, ktorý ho vyrobil.

Čokoláda aj ponožky

Vlani značka rozbehla niekoľko významných spoluprác. Niektoré produkty sú už vonku, ďalšie by sa mali objaviť v priebehu tohto roka. Oslovil ich výrobca čokolády Lyra. Výsledkom bola úplne nová čokoláda pre deti, na ktorú kresliči z Hento Toto vyrobili tri rôzne obaly. Každý je doplnený odkazom od kresliča a QR-kód, cez ktorý si milovníci čokolády môžu stiahnuť veselú omaľovánku.

„Spravili sme veľa návrhov. Na začiatok si v Lyre vybrali troch monsterkov a my sme hrdí na veselé čokolády. Je to o to čarovnejšie, že čokoládu Lyru sme dávno mali zapísanú v tabuľke vysnívaných spoluprác," konštatuje Helena.

Mať sny je dôležité a v Hento Toto sa vedome pripravujú na to, že

sa raz môžu stať skutočnosťou. „Dopredu rozmýšľame, čo by sme týmto firmám mohli ponúknuť, aby to pre ne bolo naozaj zaujímavé. Aby nás brali ako skutočných partnerov.“

Svoje výrobky zvykli predávať na trhoch, v umeleckých obchodíkoch aj v kníhkupectvách. „Tešíme sa, že sa zase robia trhy a dostaneme sa medzi ľudí," pochvaľuje si Miško, autor všemožných robotov, žiaroviek alebo slimáka Slimoša, ktorý ide pomaly, ale v rýchlosti tempe.

Situácia z posledných dvoch rokov ich naučila, že by sa nemali spoliehať len na zabehnutý predaj svojich výrobkov. „Začali sme viac robiť na tom, aby sme mali ďalšie zákazky od firiem," povedala Helena. Vlani spustili spoluprácu so značkou Dedoles. Navrhli šesť párov ponožiek, ktoré by sa tento rok mali dostať do výroby. Spolupracujú na produktoch s ďalšími známymi značkami a pripravujú vlastnú novinku. „Ľudia sa nás často pýtajú, či sa dajú kúpiť printy obrázkov. Doteraz sme ich v ponuke nemali, ale chystáme sa to zmeniť," dodáva Helena.

Umelá inteligencia

Rozšírili aj tím kreatívcov, ktorí pracujú priamo s kresličmi a robia pre nich rôzne workshopy. Jedným

z nich je mladý umelec Ján Šutvaj. Prepojil kresby kamarátov s umelou inteligenciou. „Páči sa mi, že o všetkom, čo ideme robiť, sa tu veľa rozprávame," hovorí Lucka. Tak to bolo aj teraz. Najskôr si vybrali motívy, ktoré radi kreslia - včielku, búrku alebo dúhu, a prebrali ich z každej novej strany. „Mali sme tam aj francúzskeho buldoga, ale postupne sa nám to začalo podobať na niečo iné, napríklad na veveričku, ktorá narazila do dúhy. Takéto zložité abstraktné veci sme potom zadali do umelej inteligencie, ktorá dokáže generovať obrazy z textu," vysvetľuje Ján. Teraz ich nanovo prekresľujú a vyfarbujú, aby ich opäť vrátili do ľudského sveta. „To je presne ono. To, čo tam vidíš, nakreslíš na svoj papier," prihovára sa lektor Lukášovi, ktorý obratne prekresľuje zložitý motív. „Tu je raketový motor, z ktorého šľahajú plamene, a tu mám druhú včelu," opisuje kreslič.

Keď kamaráti nerobia na zákazke, umelecké vzdelávanie im pomáha ďalej sa rozvíjať a skúšať nové veci. Ján hovorí, že s nimi pracuje ešte krátko, ale výborne sa pri tom baví. „Neviem, či aj ostatní," dodáva. „Ja áno," pohotovo zareaguje Paťo. Zvyšní, zahĺbení do svojich obrázkov, sú na tom zjavne podobne.

NOTA BENE

6 2022

Fenomén

16

NOTA BENE

6 2022

Fenomén

17

Ceruzka a zápisník

 Jana Čavojská Archív Z. M.

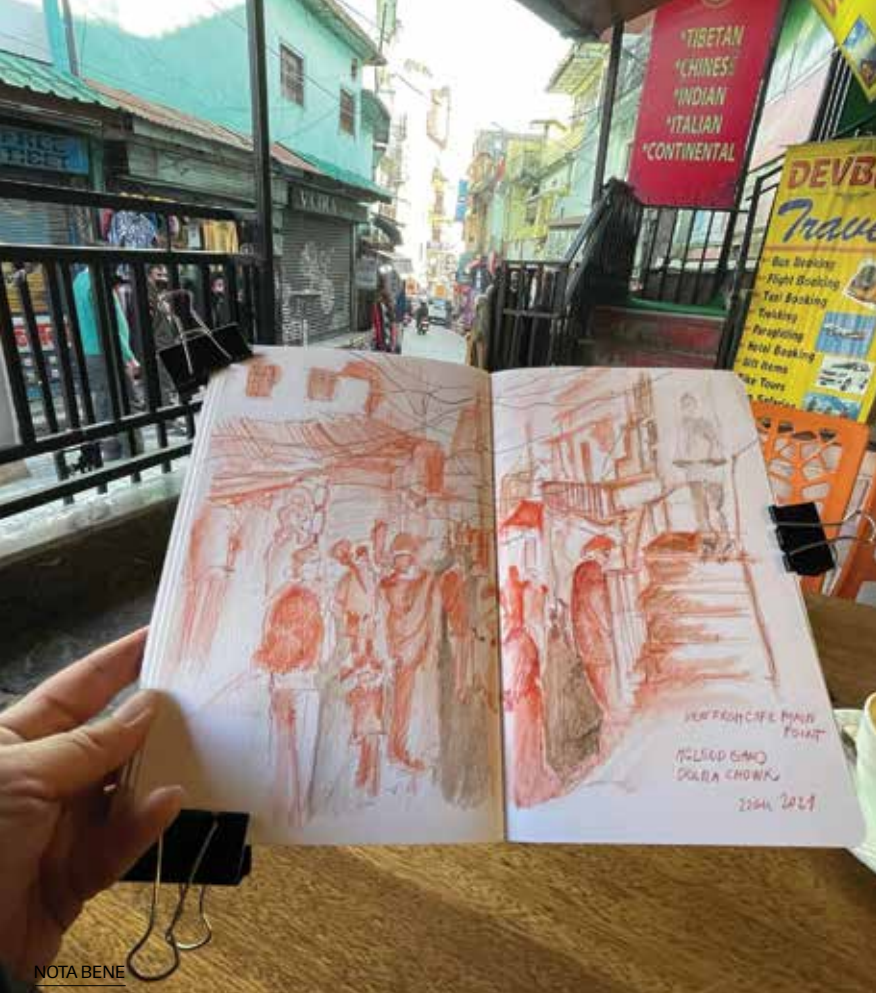
Nie rýchla fotka a ponáhľať sa ďalej. Urban sketcheri zaujímavé miesta pozorujú, snažia sa precítiť ich atmosféru, všimnúť si ľudí, architektúru, pohyb a bežný život, a zachytiť to na papieri.

Zuzana Mezencevová chcela byť kedysi učiteľkou výtvarnej výchovy. Aj skončila pedagogickú fakultu, no zo školstva po krátkom období odišla. Na kreslenie nemala čas dvadsať rokov. Vrátila ju k nemu spoločubývajúca. Veľmi túžila po peknej maľbičke, akú videla na pohľadnici. „Povedala som jej, že jej takú nakreslím. Samozrejme, po takej dlhej prestávke to bola nesmierne čapťavá maľba. Ale zistila som, aký je kreslenie a maľovanie fantastický relax. Sama seba som sa pýtala: Pre-

čo si prestala kresliť? Na to si vždy musíš nájsť čas,“ spomína Zuzana. Vrátila sa k starej záľube, k ceruzke, vodovým farbám, neskôr začala kresliť aj digitálne, v iPade. Okrem klasického maľovania si začala skicovať Bratislavu. Sedela niekde na kávičke a na papier zachytávala pocit z toho miesta. Nemuselo to byť krásne ani dokončené. Presne o tom je urbansketching. Vďaka jednoduchému zápisníku a peru objavujú prostredníctvom neho radosť z kreslenia tisícky ľudí na celom svete.

Kto nevie kresliť?

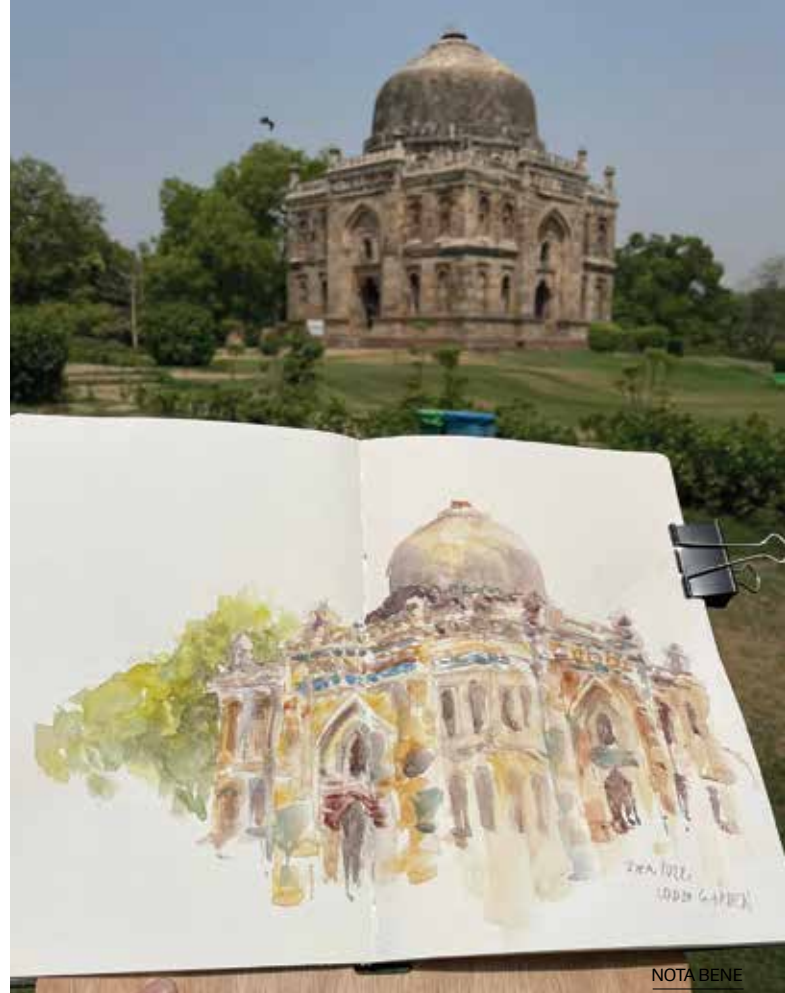
Nadšenci pouličného kreslenia sa združujú vo voľnom hnutí Urban Sketchers. Vzniklo pred desiatimi rokmi v Seattli, no skupiny sketcherov fungujú v rôznych mestách sveta. „Skupiny sa pravidelne stretávajú na spoločné kreslenie. Môže prísť hocikto. Nepotrebuješ žiadny špeciálny materiál, stačí obyčajná ceruzka a zápisník,“ vysvetľuje Zuzana. „Je to mimoriadne príjemná aktivita, dostupná každému. Deťom, dospelým, úplným začiatočníkom aj

NOTA BENE

NOTA BENE

NOTA BENE

6 2022

Fenomén

18

pokročilým. Všetci spolu kreslia to isté miesto, každý inak, podľa seba.“

Princípom je práve kreslenie vonku. Priamo na nejakom mieste vytváraš záznam toho, čo je okolo teba. Môžeš kresliť čokoľvek a akokoľvek, prípadne ku kresbe pridať popis. Môžeš sa potulovať úplne sám, len so svojou ceruzkou, alebo sa pridať k skupine. Zuzana hovorí, že v skupine sa jej kreslí veľmi dobre. Nielen preto, lebo sa sketcheri môžu učiť jeden od druhého, no nikto nikoho nementoruje a nekritizuje. „Veľa ľudí by chcelo kresliť, ale sú príliš hanbliví na to, aby len tak vyšli von a začali. Boja sa, čo povedia okoloidúci, hanbia sa, že kresliť nevedia. To skupina sketcherov úplne vymaže. Navyše, ak niekam cestuješ alebo sa sťahuješ na nové miesto, môžeš sa pridať k skupine miestnych sketcherov. Radi ti ukážu svoje mesto. A vznikajú tak fantastické priateľstvá. V cudzej krajine okamžite stretneš ľudí, ktorých baví presne to isté, čo teba,“ hovorí Zuzana, ktorá sa v roku 2017 kvôli práci v diplomacii presťahovala do indického Dillí a presne takto sa zoznámila s novými priateľmi.

Vďaka urban sketchingu spoznala Zuzana Dillí úplne inak, než keby nekreslila. „S miestnymi kreslíčmi som sa dostala na miesta, na ktoré by mi

ani nenapadlo ísť, alebo by som nevedela, že vôbec existujú.“ Napríklad džajnský chrám Ahinsa Sthal. Pravidlá prikazovali vstúpiť do areálu bez topánok a fľašu s vodou na pitie mať schovanú v taške. Zuzana tam urobila jednu zo svojich najkrajších kresieb. Alebo námestie pri chráme v štvrti Majnu Ka Tilla, kde v Dillí žijú hlavne Tibetania. „Samej by sa mi nechcelo cestovať na také predmestia dve hodiny a anglicky by som sa na ceste dohovorila len veľmi ťažko. Ani by som netušila, že je to tam také fajn. Ale s miestnymi sa nestratíš. Vďaka nim sa o meste učim viac.“

Osobný záznam sveta

Skupinu Urban Sketchers Delhi oslovila raz iniciatíva, ktorá vide-la ich výstavu. Organizovali výstavu o Dillí z rôznych umeleckých pohľadov a poprosili sketcherov, či by im nakreslili archeologický park Mehrauli. Nachádza sa tam aj Qutub Minar, najvyšší minaret postavený z tehál na svete. Je zapísaný na zoznam UNESCO. To znamená, že z bezpečnostných dôvodov nedovolia v areáli maľovať farbami – mohli by sa hoci nešťastnou náhodou rozliať a vzácnu pamiatku poškodiť. Na vybavovanie špeciálneho povole-

nia nebol čas. Keďže Zuzana kreslí aj na tablete, ostatní ju poslali, aby Qutub Minar zachytila týmto spôsobom. „Sedela som tam a kreslila digitálne. Ľudia sa občas zastavili, pozreli mi cez plece, porozprávali sme sa. Aj strážcovia areálu sa s milými úsmevmi prišli pozrieť. A obrázok minaretu mohol byť na výstave vo farbe.“

Fotoaparát dnes už často vzbudzuje nedôveru. S papierom a ceruzkou nemala Zuzana za tie roky jedinu negatívnu skúsenosť. „Skôr si musíš zvyknúť, že si ťa okoloidúci fotia,“ smeje sa. Zároveň je to veľmi milý spôsob, ako spoznať ľudí. „Väčšinou sa prvé pristavia deti, zvedavé, usmiate. Potom ich rodičia a ostatní okoloidúci. Mám krásnu skúsenosť zo Zlatého chrámu Sikhov Harmandir Sahib v Amritsare. Kreslila som tam dva dni, cez deň aj v noci. V noci na iPade kvôli svetlu, cez deň obyčajným perom a čiernym tušom. Za mojím chrbtom sa zastavilo asi dvesto ľudí. Každý povedal, aké je to krásne.“

Keď takto niekde stráviš hodiny alebo dokonca dni, zapamätáš si to miesto navždy. Precítiš a spoznáš ho úplne inak než obyčajný okoloidúci. Navnímaš priestor, zvuky, ľudí, život. „To ti sploštená fotka neukáže,“ potvrdzuje Zuzana. „Kresba je tvoj

osobný záznam tohto sveta. Nemusi sa to podobať na realitu, no v tvojej hlave to vyvolá autentické spomienky.“

Iba raz, keď išla v Dillí maľovať prvýkrát do neďalekej záhrady, si Zuzana zobrala stojan, dosku, farby a všetku veľkú maliarsku výbavu. To je skôr prístup plenéristov. „My sketcheri to robíme inak: oveľa pohodlnejšie je malý zápisník, maximálne formátu A4, jeden štetec, malé farby, pero. Postupne som svoje pomôcky zredukovala na úplne ľahučké minimum. Zistila som, že aj s jedným štetcom dokážem urobiť krásnu skicu.“ Nosí so sebou máličko farieb, ale dostatok vody, nevyhnutnej v horúcom indickom prostredí. K tomu skladáciu stoličku, do ktorej neváhala investovať viac peňazí, aby bola naozaj pohodlná, a podložku na sedenie na zemi. „Najdôležitejšie je nájsť miesto, ktoré bude ešte aspoň hodinu v tieni. Pozeraním na biely papier na slnku sa oči rýchlo unavia,“ upozorňuje.

Nejde o dokonalosť

Zuzana je puristická sketcherka. Doma sa skíc nechytá. Ani keď ich vonku nestihne dokončiť. Ako to nakreslí do zápisníka, tak jej to zostane. Je to záznam udalostí a chvíľ, ktoré na da-

nom mieste prežila. Neprekáža jej, ak na skici vidí chyby. Hovorí, že kresba sa vždy podarí. Lebo nejde o dokonalosť. A kresliť vraj vie každý človek. „Akurát nám niekde v škole natĺkli do hlavy, že kresba musí vyzeráť ako fotka. No to nie je pravda. A všetci, čo dokážu v ruke držať ceruzku, vedia aj kresliť.“ Pre tých, ktorí sa chcú zdokonaľovať, vydáva svetová komunita urban sketcherov knižky a pred pandémiou organizovala aj celosvetové sympóziá a workshopy.

Keď Zuzana niekam cestuje, balí si so sebou kresliace pomôcky. Na cestách po Indii kreslila skoro každý deň. Na výlete v Benátkach s mamou a sestrou to bolo komplikovanejšie; ak ideš s niekým, kto nekreslí, musíš sa ponáhľať, aby sa tvoja spoločnosť nenudila. Rýchlu skicu dokáže Zuzana urobiť v prípade potreby aj za pätnásť minút. Na väčší, dokonalejší obrázok potrebuje približne dve hodiny. Vo veľkej zime, keď skicovala v Prahe a na kresbu jej padal sneh, viac ako štvrthodinku aj tak človek nevydrží. Počas indických horúčav sa snaží kresliť skoro ráno. „Každopádne je urban sketching občerstvujúca aktivita. Vytiahne ťa von. A vždy popri kreslení spoznáš niečo nové,“ hovorí.

Spomienky, ktoré si prostredníctvom skíc ukladá do zápisníkov, by nikomu nedala ani nepredala. Hoci už

mala aj také ponuky. „V Rišíkéši som sedela pri Gange a kreslila most. Zastavila sa pri mne dvojica. Opýtali sa, či si kresbu môžu kúpiť. Odpovedala som, že nie je na predaj, že je to v zápisníku, na druhej strane listu je iná kresba a že je to moja spomienka na Gangu, ktorá mi je taká vzácna, že zostane iba pre mňa.“ Niektorí sketcheri skice rozdá-vajú. Zuzana nemá problém, ak si chce niekto jej kresbu odfoťiť. No originály si necháva. „Moje návštevy kresby milujú. Nie sú také otravné ako listovanie tisícov fotiek na tablete,“ smeje sa.

Miluje ich aj ona. Každou ďalšou skicou sa môže učiť a zlepšovať. No sú viac o pocite, relaxe, spomalení a spoznávaní miest. „Navyše mám okolo seba priateľov, život toho miesta, mesta a krajiny. Vďaka kresleniu som Indiu spoznala oveľa lepšie. A prinieslo mi aj veľa dobrých priateľstiev.“

- 1 (str. 16 – 17) Zuzana Mezenecová v Zlatom chráme v Amritsare.
- 2 Dôležité je nájsť si miesto v tieni, hlavne ak kreslíte v horúcom Dillí.
- 3 Fotoaparáty dnes často vzbudzujú nedôveru. Proti Zuzaniným kresbám ešte nikto nič nenamietal, práve naopak, ľudia z nich majú radosť a niekedy si ich chcú odfoťiť.
- 4 Na vstup do areálu niektorých pamiatok so štetcom a farbami si treba vybať povolenie.

6 2022

Fenomén

19

Čo hľadáš, nájdeš

 Mária Múhl archív M. Š.

Umenie má právo vyjadrovať postoj. Dokáže zakonzervovať pre ďalšie generácie to, ako žijeme, i spoločenské situácie, v ktorých sa ocitáme. Maliar Martin Špirec hľadá inšpirácie aj v dávnej minulosti a zhmotňuje ich v súčasnom priestore.

Martin ma privítal vo svojom ateliéri na Zlatých pieskoch so žehličkou v ruke. Zastihla som ho pracovať na novom projekte, v ktorom spája odtlačky prehistorickej minulosti na plátne a prenáša ich do trojrozsomernej dimenzie. Vo svojej tvorbe je rozpoznateľný vďaka neustálemu experimentovaniu na pomedzí maľby a objektu v priestore. Hrá sa s materiálmi, vymýšľa nové technológie, spája to, čo na prvý pohľad spolu nesúvisí. Má rád humor, ktorý divákovi otvára nové perspektívy. Vystavuje doma i v zahra(d)ničí, ako hovoríeva. Za takmer dvadsať rokov sa v jeho portfóliu nazbieralo viacero samostatných i skupinových výstav.

Bronzové origami

V aktuálnom projekte Folding/Skladý je stále na začiatku. Pred mojím príchodom stihol vyliat na poskladané plátno pol litra terpentínu a zoškriať vrstvu, na ktorej pracoval dva dni. Desiatky hodín venuje tvorbe, ktorá sa stratí za pár minút. „Maľujem podložku, ktorú potom skladám spôsobom origami a zrazu je z toho objekt,“ opisuje svoj nový obraz, ktorý visí cez takmer celú stenu v ateliéri.

Má rád nové prístupy i pokusy. Teraz maľuje voskom. Namiesto štetca používa špachtľu a žehličku. Baví ho objavovať, ako sa správajú materiály, s ktorými experimentuje. Niekedy to v realite nefunguje tak ako v hlave. Veľkorozmerné, voskom spevnené plátno bude skladať spoločne s paleontológom Samuelom Rybárom. Po stovkách preložení ho vytvárajú do podoby mamuta. Toho nakoniec umelec odleje z bronzu.

Toto gigantické zviera si nevybral náhodou. Už viacero jeho tém sa sústredilo na dávnu minulosť, z ktorej by sme sa ako ľudstvo mohli (po)učiť. Mamut je silným symbolom vymiera-

nia zvierat doby ľadovej. Bol pri tom aj človek. Dnes sa vplyvom klimatickej zmeny tiež dejú obrovské posuny v životnom prostredí. Podobne ako vtedy, aj teraz vymierajú mnohé druhy. Okrem umeleckej hodnoty majú tieto jeho plátna ešte aj praktický rozmer. „Môžeš sa pod nimi schovať pred dažďom a fungujú aj ako stan,“ smeje sa Martin, ktorý má v pláne vytvoriť zo svojich diel aj inštalácie v prírode s týmto posunutým významom.

Proces tvorby je pre umelca najdôležitejší, ale nedá sa vystaviť. „Počas prezentácie diel nastáva to krásne čaro komunikácie s divákmi. Až vtedy je obraz alebo objekt hotový. Kým je v ateliéri, tak na ňom stále niečo mením,“ vysvetľuje rodený Kysučan.

Zrkadlo doby

Maľba, rovnako ako naša spoločnosť, prechádza vývojom. Dokáže byť svedkom doby, ale zároveň aj opustiť hranice reality a prestupovať do viacerých sfér. Martin vyštudoval maľbu v Ateliéri +XXI profesora Daniela Fischera. Na strednej škole sa však venoval soche a rezbárstvu. Maľovať začal na základnej a bol presvedčený, že bude akademickým maliarom. Neras si za to vyslúžil posmech od spolužiakov. Počas strednej školy sa v polovici deväťdesiatych rokov v Poľskej galérii v Žiline stretával s dielami kvalitných slovenských umelcov, ako boli napríklad Ilona Németh, Otis Laubert, Daniel Fischer, Marko Blažo, Karol Pichler či Roman Ondák. Vďaka riaditeľke Kataríne Rusnákovej to bolo prelomové miesto s výstavami svetového formátu.

Hoci Martina neskôr bavila aj socha, rozhodol sa, že na vysokej škole bude študovať maľbu. A je v nej dobrý. Dvanásť rokov učil na katedre maliar-

stva, posledného pol roka je na voľnej nohe. Za tie roky sledoval, ako sa vyvíja nová generácia i ako reagujú mladí ľudia na situáciu v krajine. On necíti potrebu vyjadrovať sa k aktuálnemu daniu v spoločnosti, pracuje s celkom inými témami. Ako pedagóg však podporil viaceré iniciatívy študentov.

„Ozveny vonkajšieho sveta prichádzajú do maľby oneskorene. Pred pandémiou boli v Bratislave protesty a časť našich študentov sa angažovala. Maľovali, vyrábali transparenty. Zdalo sa mi to veľmi silné a bolo dôležité, že prejavili svoj názor.“ Umenie má právo reflektovať stav spoločnosti a skúmať skutočnosť z rôznych uhlov pohľadu. Osobnejších, zvnútornených, vonkajších či emotívnych. Dôležité je, aby malo obsah a dostatok energie, aby posolstvo zasiahlo diváka.

Hranice učia citlivosti

Maľba nemá mantinely. „Čo hľadáš, to nájdeš. Hranice sú však v umení dobré, učia nás citlivosti,“ vysvetľuje Martin. Medzi autorom a jeho dielom musí zafungovať akýsi druh chémie. Martin tisíce hodín lepil vatové tyčinky na čistenie uší, aby zaplnil priestor malými kockami a vytvoril ilúziu snehovej pokrývky. Nemal problém ísť s vlastným nahým telom pred divákov a vytvoriť vtipné video o pračloveku. So svojimi dielami nenarába v rukavičkách. „Pred tvojím príchodom som bol presvedčený, že tento obraz pretvorím. Chcel som ho rozrezať. Zazvonila si, zostalo to takto a medzitým som si to premyslel. Stane sa, že umelec so svojím dielom prestane komunikovať, nevie nadviazať na predchádzajúci proces práce. Stačí jeden chybný krok a dielo prestane existovať. Je to náročné a frustrujúce. Ale aj neúspešnými pokusmi si vytváram vlastnú vnútornú mapu.“

Proces tvorby je pre umelca uspokojením. „Máš chuť udržiavať ho stále pri živote ako zvieraťko tamagoči,“ smeje sa Martin. Keď nejaký objekt či obraz odloží na policu, tak stále žije a môže sa k nemu kedykoľvek vrátiť. Až keď je vystavený, je to jeho konečná. V tomto je zrada súčasných instantných prezentácií vo virtuálnom svete. Na výstave je autor pred publikom odhalený a vystavený kritike. Reakcie návštevníkov sú

dôležité. Oveľa viac ako srdiečka či palce hore na displeji.

Zaujímavé je prísť k autorovi do ateliéru. „Poukazuješ návšteve svoju záhradku, čo tu máš a čo si tu vytváraš. Jedna vec u mňa prerástla až do obsesie. Modelujem si hominida australophiteca. Mám desiatky rôznych častí. Práca na modeli trvá už päť rokov. Partnerke Zuzke i mojim deťom to už poriadne lezie na nervy,“ hovorí

Martin. „Nakoniec som prišiel na to, že finálom nebudú tieto modely, ale ich fotografie.“

Prehistorická doba umelca fascinuje, ale často pátra aj vo svojej vlastnej minulosti. „Keď teraz robím so žehličkou, spomínam si na mamu, ako doma žehlila. Vraj som rád strihal z papiera. Až oveľa neskôr som sa dozvedel, že celá fabrika pre mňa odkladala kancelársky papier, ktorého bolo v tom čase málo.“

NOTA BENE

6 2022

Fenomén

21

NOTA BENE

6 2022

Fenomén

20

Nikto sa nenudil

 Dagmar Gurová © Moomin Characters™

V pätnástich ilustrovala svoju prvú obálku časopisu. Bola známou karikaturistkou a úspešnou maliarkou, ale najviac sa preslávila kreslením a písaním príbehov o Mumintrolloch. Tove Jansson.

Mumintrollovia majú obľú ňufáčík a bruško, krátke labky a chvostík zakončený malou štetinkou. Trochu sa podobajú na hrošíky, ale chádzou a povahou pripomínajú ľudí. Švédsko-fínska maliarka, ilustrátorka a spisovateľka Tove Jansson vytvorila magický svet, v ktorom sa pôvodne trojčlenná rodinka Muminovcov rozrastie o množstvo svojských kamarátov a ich príbuzných. Všetko sú to zvláštne bytosti a originálne osobnosti, často inšpirované skutočnými ľuďmi z autorkinho života.

Mumintroll je malý chlapec, všímavý a dobrosrdečný. Robí všetko preto, aby každý deň využil naplno. Jeho milo pompézny otecko rád loví ryby, plaví sa po mori a oblažuje rodinu histor-

kami zo svojej búrlivej mladosti. Mumintrollova mamička má vždy poruke svoju kabelku plnú užitočných vecí. Dopraje deťom dobrodružné výpravy a robí povestné hostiny, na ktorých sa palacinky rozvážajú vo fúrikoch. Obaja rodičia sú nesmierne tolerantní. Ich hostia môžu byť sami sebou, a keď sa rozhodnú ostať, pohotovo im prirobia nové posteľe.

Nikto sa nenudil

V záhradnej hojdačke spáva zachmúrený filozof Bizam, ktorý dookola číta knihu O zbytočnosti všetkého. Suchopárny Hemul v suknici, akú odpradáva nosia všetci Hemulovia, sa

venuje zberateľskej vášni. Bojazlivý Sniff sníva o veľkom bohatstve. Slečna Snorka a jej brat Snorko menia farbu podľa nálady. Miniatúrna Mrnka miluje katastrofy všetkého druhu a nechá si ujsť príležitosť na sarkastické poznámky. Snusmumrik rád putuje osamote. Hatifnatti, veční moreplavci, ktorí nepočujú a nevedia hovoriť, vzerajú ako biele mátohy. Za búrky sa nabíjajú elektrinou, potom svetielkujú a pália ako žihľava.

„Pravda, z času na čas tu došlo k hrozným a otrasným veciam, ale nikto sa ani trochu nenudil,“ zhrnula život v muminovskom údolí Tove Jansson v asi najvtipnejšej muminovskej knihe Čarodejníkov klobúk.

Príbehy Mumintrollov sa predávajú ako detské knihy, ale pobavia aj dospelých. K ich úspechu určite prispeli autorkine ilustrácie. V jemných čiernobielych perokresbách výborne uplatnila svoj chytľavý zmysel pre humor.

Sériu rozprávok o Muminovcoch tvorí deväť kníh, preložených do šesťdesiatich jazykov. Prvá vznikla v roku 1945. Súbežne s písanými príbehmi Tove vytvorila aj niekoľko obrázkových kníh, na tú dobu veľmi inovatívnych, s veršíkmi a pestrými farbami. Dodnes sú obľúbené po celom svete. Dobrodružstvá Muminovcov takmer tri desaťročia vychádzali aj ako komiks. Najskôr vo Fínsku, potom ich Tove kreslila pre populárne londýnske noviny The Evening News, čo jej zaručilo pravidelný príjem.

Z vojny do fantázie

V bohémskej rodine Janssonovcov sa profesionálna umelecká tvorba považovala za neodmysliteľnú súčasť života. Otec Viktor bol sochár. Rodinu živila mama, ilustrátorka Signe. Tove, najstaršia z troch detí, sa narodila v roku 1914. Ako malá sedávala mame na kolenách a sledovala ju pri práci na ilustráciách, ktoré sa potom objavili na bankovkách a v časopisoch. V roku 1922 sa spolu dostali na obálku feministického časopisu Astra, lebo vtedajšie matky len zriedka zaistovali obživu rodiny.

Mama, prezývaná Ham, sa s dcérou delila o pracovné kontakty a pomohla jej preniknúť do novinárskeho sveta. V pätnástich Tove s maminou pomocou získala zákazku na ilustrovanie obálky detského časopisu Lukentus. Už pred dvadsiatkou sa však sama vypracovala na úspešnú ilustrátorku a karikaturistku na voľnej nohe. Počas druhej svetovej vojny vyvolala rozruch odvážnymi politickými karikatúrami na obálkach časopisu Garm, v ktorých nešetrila Hitlera ani Stalina.

Vojna, na ktorú mali v rodine rozdielne názory, bola pre Tove temným obdobím. „Dni sú krátke a sivé. Točíme sa tu dookola, čakáme na mier a vedíme monológy o vojne,“ napísala v jednom z listov, ktorý vyšiel v knihe Listy od Tove. Únik hľadala vo fantázii. A tak ku koncu vojny vznikla prvá, u nás málo známa kniha o Mumintrolloch s názvom Muminovia a veľká potopa. Na Slovensku vyšla s podobným názvom kniha, ktorá v skutočnosti bola až štvrtou v sérii. Tá prvá zachytáva Munitrollovu mamičku

a Mumitrolla v strašidelnom, temnom kúte lesa na ceste za oteckom, ktorý odišiel s Hatifnattmi. Skončí sa šťastne ako všetky ďalšie knihy, aj keď tie posledné sú melancholickejšie a otvárajú témy smútku, hnevu či osamelosti.

Muminkovia majú vo fínskej Tampere experimentálne umelecké múzeum s originálnymi kresbami Tove Jansson. Návštevníkov tam prevedú imaginárnym muminovským údolím, ktorého mapa je súčasťou väčšiny muminovských kníh.

Fresky, kostýmy, piesne

Tove Jansson študovala umenie v Štokholme, Helsinkách, Paríži a Londýne. Bola enormne produktívna. Popri svojich knihách ilustrovala aj klasické

texty ako Alicu v krajine zázrakov alebo Hobbit a celý život sa venovala maľbe. Ovplynvil ju postimpresionizmus a Pařížska škola 30. rokov minulého storočia, venovala sa aj abstraktnej maľbe. Vytvorila viacero veľkých fresiek vo verejných budovách. Robila aj na komerčných projektoch, navrhovala dizajn obalov či látok. Vytvorila kulisy a navrhla kostýmy pre viacero divadelných produkcií. Portál tovejansson.com opisuje jej tvorivý zápal na príklade roku 1952. Počas neho stihla vydať ďalšiu z muminovských kníh, navrhla scénu a kostýmy pre rozprávkový balet vo Fínskej národnej opere, vytvorila množstvo komiksov o Mumintrolloch, veľkú fresku a prispela na výstavu niekoľkými olejomaľbami.

Po muminovskej sérii začala Tove písať pre dospelých. Jej román Let-

ná kniha sa stal klasikou severskej beletrie. Napísala niekoľko ďalších románov, viacero zbierok poviedok, básne, rozhlasové a divadelné hry a texty piesní.

Zápisky z ostrova

Keď bola Tove malá, rozhodla sa stať strážkyňou majáka. More, rozoklané útesy a neobývané ostrovčeky ju fascinovali a inšpirovali v práci aj v živote. S Bratom Larsom si neskôr prenajali ostrov Bredskär, kde si pripadali ako v raji. „Mali sme tam všetko, hoci v miniatúrnej podobe – malý les s lesnou cestičkou, malú pláž s bezpečným miestom pre čln, dokonca aj malý močiar s chumáčmi páperníka,“ napísala v knihe Zápisky z ostrova, na ktorej spolupracovala s priateľkou, známou fínskou grafičkou Tuulikki Pietilä, prezývanou Tooti.

Ostrov, ktorý pripomínal viaceré zákutia muminovského údolia, sa postupne až príliš zaplňal hosťami. Tove s Tooti sa preto rozhodli presunúť na ozajstnú samotu. Na malý, neobývaný a nehostinný ostrov Klovharun sa presťahovali, keď mali okolo päťdesiatky. Prežili tam dvadsaťšesť letných sezón. Najskôr bývali v stane, potom si postavili malú chatku. Pozorovali búrky, lovili ryby a naplavené drevo. Žili jednoducho, často toho spolu veľa nenahovorili, ale v drsnej samote nachádzali inšpiráciu.

Tove Jansson dokázala vidieť neobyčajné aj vo všednosti a nadchnúť druhých pre dobrodružstvo, ktoré môže byť kdekoľvek, ako pripomenu- la v knihe Otecko píše pamäti: „Pred nimi bola nová brána k Neuveriteľnému, k Možnému, nový deň, kedy sa môže stať čokoľvek, keď sa tomu nebránime.“

1 (str. 22) Tove Jansson a Muminovci: Autoportrét Tove Jansson s Muminovcami. AUTOR: © Moomin Characters™

2 (str. 23) Fajčiace dievča: Autoportrét Tove Jansson, 1940. AUTOR: Tove Jansson

3 (str. 24) Tove Jansson maľuje. AUTOR: Eva Konikoff

4 Tove Jansson vo svojom ateliéri v Helsinkách okolo roku 1948. FOTO: Per Olov Jansson

Záhada babkinho obrazu

Elena Akácsová

Shutterstock

Každý príbeh, ktorý zažijeme, má svoje pekné i tienisté stránky. Dôležité je, čo z toho vystrihneme a zarámujeme.

Kedysi dávno, v počiatkoch internetu, som písala v internetovom magazíne inZine o mojej babičke a uverejnila som tam jej fotku. V pozadí bolo kvetinové zátišie, ktoré kedysi namalovala. Onedlho som dostala mail od čitateľky z Horného Slavkova s priloženým veľmi podobným obrazom pivónií, ktorý visel v obývačke jej starých rodičov. Čitateľka sa veľmi tešila, že našla autorku obrazu, ktorý sa jej od detstva páčil, a keďže v tom čase moja babička ešte žila, veľmi sa túžila dozvedieť, ako sa s jej nebohými starými rodičmi spoznala.

Babička už nebola v najlepšej kondícii, tak som si myslela, že správa o dávnych známych a o jej obraze ju vzpruží. No stal sa pravý opak. Zatvárala sa rozpačito, povedala, že to určite nie je jej obraz a že takých ľudí nepozná. Neskôr, keď som jej ukázala detail s jej podpisom, povedala, že takých obrazov namalovala viac a ktovie, kde ho hentí ukradli. Keď som sa k tomu vrátila tretí raz, lebo tá čitateľka mi poslala ďalšie detaily o ich rodine, babička sa zatvárala tak vystrašene, že už som viac nepátrala.

Uvedomila som si, že to obdobie, keď žila v Slavkove, nebolo šťastné. Naopak, bolo úplne hrozné. Pár mesiacov predtým odišla od manžela a začala sa naplno venovať svojej najmilovanejšej činnosti – maľovaniu. Dostalo sa jej uznania, zarábala si, emancipovala sa. No po necelých troch šťastných mesiacoch sa kvôli synovi – môjmu otcovi – k manželovi

vi vrátila. Krátko nato deda poslali do nápravného pracovného tábora v Jáchymovských uránových baniach. Išla tam s ním a o pár rokov ovdovela. V mojej hlave sa začalo množiť

bacharovi z tých uránových baní? Alebo mal dedo dlhy v kartách, ktoré takto splatil? Alebo sa pohádali a on zobral jej obľúbený obraz a dal ho kamarátovi?

Mám rada veci s príbehom, ale nie každá vec má za sebou pekný príbeh. Preto nerada nosím veci po ľuďoch, ktorých osobne nepoznám, preto si nekupujem starožitnosti a príbeh čohokoľvek „starého“, čo sa ku mne dostane, chcem poznať.

Z babičkinho výrazu som usúdila, že príbeh tohto obrazu nebol pekný. No nie celý. Viem, ako milovala maľovanie a všetky tvorivé činnosti, ako pritom ožila a narástli jej krídla. Vložila do neho svoju lásku a nádej. Možno cesta k novému majiteľovi bola škaredá, ale z rozprávania tej čitateľky, ktorá prežila u svojich starých rodičov krásne detstvo a ten obraz ho zosobňuje, to je zase príbeh pekný.

Hovorí sa, že dôležitý je obraz, nie rám. Ale to nie je celkom pravda. Či ide o obraz, alebo situáciu, ktorú sme prežili, je veľmi dôležité, ako ju zarámujeme. Ako si ju budeme pamätať a vykladať. Iste, sú situácie, ktoré si treba pamätať a vykladať presne, nerelativizovať

zlo, ktoré sa stalo. Ale v bežnom živote sa nám denne dejú veci, ktoré majú pekné i škaredé tóny, a je len na nás, ktoré z nich si chceme zarámoviť a vyvesiť do obývačky.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

tisíce príbehov, skrytých v tom obraze. Viem, že po dedovej smrti sa chcela babička dostať naspäť do Bratislavy. Odkladala celý svoj vdovský dôchodok a žila len z toho, že šila za pár korún šaty na bábiky. Možno sa jej občas niekomu podarilo predať aj obraz. Alebo to bol nejaký úplatok

Múdry slávik je späť

Dagmar Gurová

Helga Pavelková

Nové vydanie ukrajinských ľudových rozprávok, ktoré približujú kultúru našich susedov zasiahnutých vojnou, už kúpite u predajcov NOTA BENE. Jeho kúpou získate skvelé čítanie a zároveň podporíte našich predajcov.

NOTA BENE

6 2022

Proti prúdu

26

Múdry slávik, kniha ukrajinských ľudových rozprávok, zaujme čitateľov v každom veku. Najmenším deťom sa zapáčia príhody o zvieratkách, babičkách a deduškoch v starobyľných chalúpkach. Sú zrozumiteľné a krátke. Doplnené čarovnými ilustráciami si ľahko nájdú cestu do detskej fantázie.

Pre väčšie deti a dospelých môže byť zaujímavé vnímať rozdiel medzi milým, jemne melancholickým jazykom a skutočným príbehom za ním. Dávne rozprávky sú stále aktuálne. Skryto poukazujú na ľudské neduhy a problémy, na ktoré narážame aj dnes. Otvárajú priestor na zamyslenie a diskusiu.

Kniha, ktorú kúpite výhradne od predajcov NOTA BENE, má zaujímavý príbeh. „V starom vydaní z roku 1981 som ju nedávno objavila na burze kníh,“ hovorí naša šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová. „Presne spĺňala moje predstavy o knihe, ktorú som chcela v tejto chvíli vydať. Svet rozprávok nám umožňuje nahliadnuť do ukrajinskej kultúry a lepšie sa vcítiť do našich susedov zasiahnutých vojnou. Jej negatívne dopady vidno aj u nás. Najviac postihli tých najchudobnejších vrátane našich predajcov. Životné náklady stúpajú a zohnať bývanie je čoraz ťažšie. Chceme ich podporiť, preto sme vydali knihu aj teraz, navyše k tej, ktorú štandardne predávajú v zime.“

Náhody neexistujú

Práve vo chvíli, keď Sandra uvažovala, ako sa dostať k autorským právam, prečítala si v NOTA BENE stĺpček Petra Gettinga. Peter v ňom spomínal rozprávku z Múdreho slávika. „Zavolala som mu, aby sme sa na tej náhode zasmiali. On ma však prekvapil, že pozná Mariána Hevešiho, ktorý pred vyše štyridsiatimi rokmi knihu prekladal a vlastní k nej práva. O pár dní sme sa stretli a všetko sa rozbehlo.“

Prekladateľ ten pôvodný rukopis nenašiel, tak to celé prepisoval a trochu upravoval z prvého vydania. Napriek tomu text dodal včas a výroba išla podľa plánu. „Rozprávky som vyberal z rozličných prameňov, najmä západoukrajinských, z Lviva. Kedysi to bol náš spoločný európsky, rakúsko-uhorský priestor, mož-

no i preto sú nám tie príbehy dosť blízke,“ spomína Marián Heveši. „Po viac ako štyridsiatich rokoch si už nepamätám na presné okolnosti, ale z tiráže vtedajšieho prvého vydania pre Mladé letá vyplýva, že mali byť pre najmenších, teda čo najkratšie, s krátkymi vetami, milučké, najradšej asi zvieracie.“

Preklad ukrajinských ľudových rozprávok bol preňho čosi ako bôžka, hľadanie prekladateľského dobrodružstva, vec srdca. „Bol som a som posadnutý najmä ukrajinskou poéziou, ale ľudová rozprávka má k básnictvu tiež veľmi blízko. Milučký je aj ukrajinský veršovaný detský folklór. V rozličných printových médiách som roky uverejňoval ukrajinské detské veršované hádanky. Bolo by ich dosť na peknú knižku.“

V skutočnosti má v šuplíku preklady ukrajinskej poézie, z ktorých by mohlo vzniknúť hneď niekoľko kníh. „Popri vysokoškolskom štúdiu rusistiky a špáraní sa v poézii ruských avantgardistov som si občas zo zvedavosti odskočil napríklad k ukrajinskému básnickému futurizmu. Takto som sa celé roky hral s poéziou ukrajinského futuristu Mychajla Semenka – a aktuálne mám z neho pod strechou knižný výber, ktorý trpezlivo čaká na svojho vydavateľa.“

Podobne má hotový knižný výber a preklad z novšej básnickej tvorby Jozefa Zbihleja, nášho, miestneho Ukrajinca. Prvý knižný výber mu z neho vyšiel už v roku 1984. Uctievaná a dnes veľmi aktuálna klasika by bol preklad Tarasa Ševčenko, na ktorý už má potenciálneho vydavateľa.

Žiarivá a svieža

Keď budete čítať Múdreho slávika, spravte si pauzu a zapozerajte sa do žiarivých ilustrácií Helgy Pavelkovej. Stoja za to. „Zámerné som ich ladila do ukrajinských farieb,“ hovorí. V knihe sú použité iba tri priame farby a ich kombinácie, čo prispieva k sviežosti a súčasnosti vizuálu. „Niektoré z rozprávok som poznala z detstva. Tuším som kedysi čítala pôvodné vydanie s krásnymi ilustráciami, ale chcela som k nim pristúpiť inak, menej ľúbodne.“

Helgine ilustrácie odrážajú skúsenosť dospelého človeka, z ktorej ľudové rozprávky vychádzajú, záro-

veň sú príťažlivé pre deti. „Nechcela som zobrazovať konkrétnu situáciu. Hlavne vo veľkých ilustráciách som zobrazila jednotlivé postavy ako symboly a skombinovala som ich s ľudovou symbolikou. Poňala som to podobne ako stredoveké iluminácie, ktoré boli tiež veľmi dekoratívne a symbolické.“

Ilustrácie odkazujú na príbehy inej kultúry, no pôsobia známo a domácky. „Uvedomila som si, že na Ukrajine aj u nás vychádzame z podobných kontextov, a to nás spája. Zarezovalo to vo mne. Nielen tieto rozprávky, ale aj ľudia, ktorí ich čítali, sú mi bližšie.“

Písmo ukrajinskej dizajérky

Pri vydávaní Múdreho slávika sme mysleli na ľudí i na prírodu. Knihu sme vytlačili na stopercentne recyklovanom papieri s ohľadom na životné prostredie. Grafický dizajn robila Jana Bálik, ktorá s nami spolupracovala už na druhej knihe. „S Helgou Pavelkovou sa mi robilo skvele. Mojou úlohou bolo navrhnúť layout knižky,“ hovorí. Do istej miery rešpektovala pôvodné vydanie. Vybrala súčasnejšie písmo a pátrala po ďalšom, ktoré by použila na nadpisy. Pomáhal jej manžel, Pavol Bálik, mnohokrát ocenený za knižný dizajn.

„Napadlo mu načrieť do ukrajinských zdrojov. Narazili sme na Misto, písmo mladej ukrajinskej dizajérky Kateriny Korolevtsevy, a hneď sme vedeli, že je to to pravé. Je moderné a elegantné, ale perfektne sedí aj do tejto folklórnej tematiky.“

Misto, ktoré po ukrajinsky znamená mesto, sa v súčasnosti často používa vo vizuáloch na podporu Ukrajiny. Katerina ho pôvodne vytvorila ako poctu svojmu rodisku, najmladšiemu ukrajinskému mestu Slavutyč, ktoré vzniklo po tragédii v Černobyle. Jana k písmu dorobila slovenskú diakritiku a hotovú knihu poslala Katerine, ktorá žije a pracuje v Kyjive. „Chcela som vedieť, či je spokojná s mojou diakritikou, ako sa jej páči celý projekt aj či ju môžeme nejako podporiť, lebo Misto je k dispozícii zadarmo. Veľmi sa jej páčilo, že sme ho použili, a pre seba za to nič nechcela. Požiadala nás, ak by to bolo možné, nech prispejeme na ukrajinskú armádu.“

NOTA BENE

6 2022

Proti prúdu

27

Praveké safari

Juraj Červenka

Shutterstock

Talentovaní umelci, plátnom ktorých boli steny jaskýň, nám zanechali fascinujúce podobizne dávno vyhynutých zvierat. Mamutov, gigantických lemurov, sloních vtákov či diprodotonov.

Európska fauna bola počas paleolitu, teda cez staršiu kamennú dobu, nesmierne pestrá. Lesmi a lúkami sa prehánali krásne zvieratá – v stádach aj ako samotárske jedince. Mamuty, nosorožce, tury, jelene či kone. To všetko pozorne sledoval praveký lovec. A nie iba lovec, ale už aj zručný, vynachádzavý a nepochybne citlivý umelec. Vďaka nemu a jeho prekvapujúco realistickým výtvorom sa môžeme i s odstupom tisícročí vybrať spoznávať pravekú zvieraciu ríšu.

Zimomriavky

Práve zvieracie motívy v pravekých jaskynných maľbách dominujú. Podobizne zvierat, vytúženej a ťažko dostupnej koristi. Lov pritom prinášal mnohé riziká a neraz sa končil pre lovcov tragicky. Úspech rozhodoval o prežití celej komunity. Dodnes odborníci špekulujú, prečo vôbec vyobrazenia vznikali. Predstavovali spôsob komunikácie s vyššími silami, akúsi možnosť zabezpečiť si šťastie počas honu za mäsom? Azda áno, no nielen to. Veď na stenách jaskýň nechýbajú ani vyobrazenia šeliem, pred tisícročiami v Európe rozšírených jaskynných levov či hyen, teda zvierat, ktoré ľudia nepovažovali za korisť. Navyše rovnakú potrebu zaznamenať dianie okolo seba dostávali pravekí umelci v rôznych častiach sveta, v populáciách od seba vzdialených a vyvíjajúcich sa úplne osve.

Majstri spred tisícročí museli byť fascinovaní silou prírody. Aj súčasníkovi naskakujú zimomriavky pri pohľade na cválajúce kone z jaskyne Lascaux v juhozápadnom Francúzsku. Vďaka nim si vieme predstaviť hnedočervené sfarbenie týchto v početných stádach sa prehánajúcich kopytníkov, vo vedeckej obci známych ako kone sprasové. No steny svetoznámeho jaskynného náleziska ukrývajú i vyobrazenia ďalších pozoruhodných tvorov. Nápadné je napríklad rozvetvené parožie prave-

kého jeleňa rodu megaloceros. Parohy najväčších jedincov dosahovali rozpätie viac než tri a pol metra. Takýto megaloceros by sa iba ťažko zmestil do priemernej slovenskej obývačky. Pochopiteľne, pre ozrtnú ozdobu nemohol obývať ani vtedajšie lesy. Megaloceros bol preto doma najmä na šírých stepiach. Žil samotárskym spôsobom, asi ako dnešný los.

Maľby z Lascaux očarujú nielen pre svoj vek okolo sedemnásttisíc rokov, ale aj pre vyspelé zachytenie pohybu ako v prípade plávajúcich jeleňov so zdvihnutými hlavami či raneného, v agónii trpiaceho býka. Zmysel pre detail bol jednoznačne vlastný už aj paleolitickému fachmanovi!

Najstarší príbeh

V predstavách laikov sa však žiadne zviera nespája so životom našich pravekých predkov tak ako mamut. Museli to byť úchvatné stvorenia. Stačí sa pozrieť na ďalšie z maľieb z kamennej doby, napríklad z jaskyne pri Rouffignacu, ležiacej taktiež v údolí rieky Vézère, od Lascaux nie príliš vzdialenej. Ich tvorcovia si všimali na svojich objektoch záujmu tie najmenšie detaily vrátane dlhej srsti či tukového hrbu medzi lopatkami.

Dodnes nebola zodpovedaná otázka, ako hlboko do minulosti siahajú počiatky jaskynného umenia. Ďalšia svetoznáma francúzska lokalita, Chauvetova jaskyňa, ukrýva precízne znázornené maľby viac než štyristo rôznych zvierat – dvojrohých nosorožcov, stáda levov či typicky škvrnité hyeny, pričom rádio-karboňová metóda určila vek niektorých na viac než tridsaťšesťtisíc rokov. V jaskyni na indonézskom ostrove Sulawesi človek zvečňoval svoje zážitky už pred štyridsaťštyritisíc rokmi. Nielen divoké prasatá, ale aj tura zasiahnutého oštepmi. Lovci majú ľudské aj zvieracie črty. Výjav zo Sulawesi predstavuje možno najstarší zachytený príbeh na svete.

Úžasný pohľad na dávno vyhynuté zvieratá ponúkajú kresby z opačnej strany Zemegule. V období neskorého pleistocénu kráčal po austrálskych pláňach obrovský nelietavý vták rodu genyornis. Tieto operence dosahovali výšku vyše dvoch metrov, dokázali výborne behať a zrejme sa živili všetkým, čo mali k dispozícii, najmä zdochlinami. A keď pred približne štyridsaťtisíc rokmi vstúpila na austrálsku pôdu noha prvého človeka, vtáky genyornis zrejme ešte stále žili na najmenšom kontinente v hojných počtoch. Vedci tak predpokladajú, že k vyhynutiu týchto fascinujúcich zvierat prispeli aj prví austrálski lovci. Pred pár rokmi objavili v Arnhemskej zemi na polostrove v severnej Austrálii maľbu dvojice vtákov genyornis s natiiahnutými krkami, tak trochu sa ponášajúcich na oveľa známejších a našťastie stále hojných emu.

Austrálska fauna s významným zastúpením vačkovcov patrí k unikátom našej planéty, zvláštnym prírodným výtvorom, keď sa spojilo viacero faktorov: nevšedné geologické a klimatické prostredie, a najmä desiatky miliónov rokov trvajúca izolovanosť malého kontinentu. Diprotodon tiež dopĺňa dlhý zoznam živočíchov vyhynutých po kontakte s človekom. Aj tohto doteraz najväčšieho známeho vačkovca stihol do skaly zvečniť umelec z Arnhemskej zeme. Dorastal do dĺžky štyroch metrov, iba jeho lebka s nápadnými rezákmi mala približne meter. Diprotodon sa pohyboval pomaly, pôsobil ako prerastený a ťarbavý vombat. Z povrchu našej planéty navždy zmizol pred asi desiatimi tisícročiami. Tak ako aj ďalšie živočíšne druhy, ani diprotodon sa nedokázal prispôbiť čoraz suchšiemu charakteru austrálskej krajiny. Mimochodom, skalné maľby Aborigénov predstavujú vôbec najdlhšie trvajúcu umeleckú formu v histórii ľudstva.

Ešte prekvapujúcejšie vyznie fakt, že ďalšie druhy gigantických operencov prežívali v izolovaných častiach sveta iba pred niekoľkými stáročiami, v dobe historickej, v časoch, keď Európania

začínali spoznávať nové a neprebádané zámorské končiny.

Vyhynuli s príchodom ľudí

Konkrétne na Novom Zélande sa vyskytovalo niekoľko druhov veľkých nelietavých vtákov, ktoré vyhynuli krátko po príchode prvých ľudí v 14. storočí. Polynézia, presnejšie Maoriovia, nazývali prerastené operence zhodne termínom moa. Najväčším z nich bol vyše tri a pol metra vysoký dinornisgiganteus s dlhým krkom, silnými trojprstými nohami a špicatým zobákom. Vtáky moa sa stali vďačným cieľom maorijských lovcov. Ľudia navyše zvykli konzumovať aj ich vajcia. K vyhynutiu novozélandských obrov však prispela i zmena prírodného prostredia na súostroví, či už prirodzená, alebo umelá.

Ťažko povedať, či vtáky moa a ich majestátnosť najlepšie vyznievajú na stáročnej jaskynnej maľbe z Canterbury pri Christchurchi alebo na dielach legendárneho českého maliara pravekých zvierat Zdeňka Buriana. Isté však je, že v prírode všetko so všetkým súvisí, a tak krátko po vyhynutí vtákov moa zostala živočíšna ríša chudobnejšia aj o dosiaľ najväčší známy druh orla. Orol Haastov s rozpätím krídel viac než dva a pol metra totiž žral práve niekoľkonásobne ťažšie, no úplne bezbranné vtáky moa.

V malgašskej ľudovej tradícii sa dlho rozprávali príbehy o sloních vtákoch. Tieto obrovské, až štyristo kilogramov vážiace vtáky rodu aepyornis totiž žili na Madagaskare, na ďalšom kúsku zeme s nanajvýš pozoruhodnou faunou. Mali podobný osud ako ich novozélandskí príbuzní, ale lov, konzumácia vajec, mimochodom, najväčších, aké prírodovedci z vtácej ríše poznajú, odlesňovanie a azda i ochorenia prenášané domestikovanou hydinou viedli k definitívnemu vyhynutiu sloních vtákov ešte o pár storočí skôr. Najväčší africký ostrov prví ľudia osídlili niekedy pred vyše tisícpäťsto rokmi, pravdepodobne po dlhej plavbe z oblasti Indonézie.

Zo západného Madagaskaru pochádza obzvlášť významná maľba domorodého umelca. Znázorňuje nielen uloveného, tiež už vyhynutého obrieho lemura, ale aj úspešných lovcov so psami. Dielko dokazuje, že gigantický lemur sa v korunách madagaskarských stromov pohyboval ešte v čase ľudskej prítomnosti a zároveň odhaľuje spôsob poľovania na tieto tvory veľkosti gorily.

NOTA BENE

6 2022

Pútník

30

NOTA BENE

6 2022

Pútník

31

Hovoriace múry

 Jana Čavojská

Mladí v kolumbijskom Medellíne rozprávajú príbeh svojej komunity prostredníctvom pouličného umenia. Je v ňom násilie, smrť, vojny narkobarónov, ale aj nádej, radosť a snaha o lepší svet.

Charles Maryori bol malý škôla, keď v jeho štvrti Komúna 13 eskalovala vojna gangov. „Ráno som najprv počúval, či sa na ulici ešte strieľa.“ Ak bolo ticho, opatrne otvoril dvere. Sledoval okolie. Nejde tadiaľ človek so zbraňou? Z domu vyšiel, až keď si bol úplne istý, že je ulica pokojná. No výbuchy násilia boli také časté a nepredvídateľné,

že sa žiadny obyvateľ Komúny 13 nevyhol riziku. „Raz mi guľka presvišťala rovno pred tvárou. Tak sa naozaj nedalo žiť.“

Život na slnku

Chlapcov len o málo starších od Charlesa vtedy gangy najímali na doručovanie správ a sledovanie

ľudí. Mladí muži z najchudobnejších rodín mizli. Ich telá potom nachádzali v neoznačených hrobách. Kolumbijské mesto Medellín sa už dlho zmietalo vo vojnách gangov pašerákov drog. Narkobarón Pablo Escobar tu bol skutočným kráľom a po jeho smrti sa o Medellín začali biť konkurenčné skupiny. Situácia sa stala ešte neznesiteľnejšou. Na

prelome storočí bol Medellín štatisticky najnebezpečnejším mestom na svete. Tristoosemdesiat mŕtvych na stotisíc obyvateľov ročne. Ľudia zomierali pri prestrelkách, kosili ich náhodné guľky počas bojov gangov, únoscovia ich vraždili, ak nedostali od rodín výkupné. Nestrieľalo sa tu len z bežných zbraní. Komúnu 13 pravidelne bombardovali z lietadiel. Ešte aj vojaci regulárnej armády zabíjali. Za každého zabitého príslušníka paramilitantných skupín dostávali odmenu alebo dovolenku navyše. Vyberali si preto chudákov, ktorí nebudú nikomu chýbať. Ich telá potom vydávali za mŕtvolky guerrilových bojovníkov.

Dnes tu svieti populudňajšie slnko a po uliciach sa prechádzajú turisti. Miestni im v obchodíkoch a stánkoch ponúkajú zmrzlinu a suveníry. Sprievodcovia, mladí chala-

ni, ktorí si na násilie ešte pamätajú, ukazujú skupinkám návštevníkov grafiti od miestnych umelcov. Po-maľované múry rozprávajú príbehy z čias vojen gangov, nebezpečenstva, chudoby a smrti, ale aj nádeje a prí-chode lepších dní. Turisti si všetko bezstarostne fotografujú mobilmi alebo fotoaparátmi.

Nikdy viac Orion

Medellín prešiel za posledné roky obrovskou transformáciou. Teraz ho dávajú za príklad úspešného urbanizmu. Gangy z Komúny 13 vytlačila vláda v roku 2002. Ne-bolo to v rukavičkách. Naopak. Išlo o náročnú vojenskú operáciu s ná-zvom Orion. Do slumu vtedy na-behli stovky vojakov a dokonca aj tank. Charles spomína, že vládne ozbrojené zložky brali malý ohľad

na obyvateľov. Trpkosť z toho, ako v bojoch zomierali aj nevinní ľudia, v komunite zostala dodnes. Stále tu hovoria – a píšú knihy – o tom, že vládni vojaci sa pramálo snažili od-líšiť príslušníka kartelu od obyčaj-ného muža, ženy či dieťaťa, ktorí sa náhodne priplietli na miesta bojov. Reflektuje to aj pouličné umenie. „Nikdy viac Orion,“ je nápis na jed-nom z grafiti. Iný nesie nápis: „Ja som Komúna 13, kde sú spomienky a život stále prítomné.“ Ľudia ešte veria, že spravodlivosť raz zvíťazí, že sa dozvedia, čo sa stalo s ich prí-buznými, koľko mali vojny gangov a Orion obetí.

Zlepšif situáciu s bezpečnosťou pomohla v Medellíne verejná dopra-va. Nadzemná dráha a sieť lanoviek a eskalátoroch do get na kopcoch. Práve obyvatelia chudobných štvrtí sa nemali ako dopraviť za prácou

v centre. Autá nemali a autobusy tam nepremávali. Pešo by to bolo príliš ďaleko, Medellín je rozľahlé, dva a pol miliónové mesto.

Doprava však nevyriešila všetko. „Aj tak nás nikto nechcel zamestnať,“ povedal mi Charles. „Stačilo, že si z Komúny 13. Veľakrát sa mi to stalo na pohovore. Povedali mi, že v Komúne 13 sme všetci gangstri.“ Nakoniec to vzdal. Pridal sa k partii mladí ľudí okolo Casa Kolacho. Realizujú umelecké projekty a sprevádzajú turistov po Komúne 13. Okrem toho kreslia graffiti, tančujú breakdance, navrhujú dizajn pre tričká a magnetky, prevádzkujú bar s terasou. Z Komúny 13 robia hipsterskú destináciu pre turistov. Charles sa stále usmieva a s niekým zdraví. Ľudia sa usmievajú naspäť.

Lepšie a lepšie

Najchudobnejší sa na kopcoch nad Medellínom neocitli náhodou. Majú to na svedomí vlny násilia pred desiatkami rokov – dejiny Kolumbie ako keby boli dejinami násilia samotného, ktoré prichádzalo s rôznou intenzitou a ruinovalo životy obyčajných ľudí. Vlny násilia počas 70. rokov minulého storočia vyhnali mnohých obyvateľov vidieka z ich domovov. Jednoducho tam boli boje medzi armádou a paramilitantnými skupinami také intenzívne, že sa tam nedalo žiť. Alebo guerilloví vojaci prišli a zabrali domy farmárov s tým, že ich potrebujú. Nešťastní ľudia prichádzali na kopce nad Medellínom a budovali si tam jednoduché príbytky. V tých strmých kopcoch stavali ďalšie domy na strechách tých predošlých. Okolo nich viedli úzke uličky. Farmári prišli o spôsob života, aký po stáročia ich rodiny viedli. Nemali už kde pestovať plodiny. Ich usadlosti na kopcoch boli ďaleko od centra mesta. Nájsť prácu bolo ťažké. Život ľudí poznamenala chudoba. A ďalšie násilie. Pracovať pre drogové kartely sa pre mnohých nakoniec stalo jediným východiskom. Escobar vyplácal rodine každého, kto preňho zomrie, presne stanovenú sumu. Aj to bola často motivácia, prečo mladí chlapi k nemu prichádzali. Vedeli, že nemajú perspektívu, že spoločnosť im nikdy nedovolí vymaniť sa z biedy a využiť svoje

schopnosti. Odmena za ich smrť pomôže ich rodine prežiť.

Nie sme bezmocní

Našťastie, dnes je v Komúne 13 všetko inak. Toto miesto zachránila hlavne sila komunity, ktorá už nechcela zažívať každodenné hrôzy a biedu. A pouličné umenie. Dajú sa doňho pretaviť všetky pocity zo sveta, zo života. Aj smrť, ale aj radosť. Tak ako sú rozdielni umelci, rozdielne je aj graffiti. Na múroch Komúny 13 nájdete hlboké politické odkazy, lásku, úctu aj farebné výjavy čisto pre radosť. „Každý deň a v každom smere sú veci lepšie a lepšie,“ zvyknú hovoriť miestni.

Pričinil sa o to každý, kto na múroch vytvoril kúsok umenia. Kto napísal knihu, vyrobil akokoľvek gýčovitý suvenýr, kto rozpráva o minulosti geta a o jeho transformácii, kto tancuje na ulici pred očami divákov. Tak ako Charles, ani mnohí iní nezískali prácu v centre mesta. Po troškách zveľaďujú príbeh Komúny 13, predávajú ho turistom a z toho žijú. Je na tom niečo zlé? Odovzdávajú dôležitý odkaz: ako komunita nie sme bezmocní voči násilným ľuďom so zbraňami, hovoríme nie vojne, chceme si sami riadiť naše životy. A neprestaneme sa pýtať vlády na našich zmiznutých a zabitých príbuzných. Až kým nedosiahneme spravodlivosť.

1 (str. 30-31) Deti z Komúny 13 pred múrom vyzdobeným graffiti.

2 (str. 31) Kým neboli eskalátory, komplikovali strmé schody život hlavne starším a chorým obyvateľom Komúny 13. Dnes ich deti vedľa využijú aj na adrenalínovú jazdu.

3 Komúna 13. Z najnebezpečnejšej lokality v najnebezpečnejšom meste sa stalo príjemné miesto, bezpečné aj pre turistov.

4 V latinskoamerických mestách to vôbec nie je samozrejmé.

5 Eskalátory zmenili obyvateľom Komúny 13 život.

6 Gangy už neovládajú Komúnu 13, mladí majú azda pred sebou lepšiu budúcnosť.

7 Miestni a turisti si užívajú bezstarostný podvečer.

8 Bar v Komúne 13. Miestni ľudia profitujú z návštevníkov slumu.

Deti vidia a vnímajú inak

 Vladimír Kampf Archív V. A.

Umenie pre najmenších je možno najzložitejšie. Viera Anoškinová o tom vie svoje. Už roky je súčasťou Bienále ilustrácií Bratislava. Jeho porotcovia hľadajú umelecké, nekomerčné ilustrácie.

Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) je jednou z najstarších súťažných prehliadok originálov ilustrácií na svete. Ceny BIB sú značkou najvyššej kvality. Ocenených autorov katapultujú na hviezdne ilustrátorské nebo. Vydávajú ich najväčšie medzinárodné vydavateľstvá.

Štatút BIB umožňuje zúčastniť sa súťaže desiatim ilustrátorom z každej krajiny. Každý vybraný ilustrátor môže prihlásiť pätnásť prác z maximálne dvoch kníh. Toto striktné pravidlo obmedzuje počet autorov a prác. Bez neho by bola Bratislava počas Bienále doslova zasypaná ilustráciami z detských kníh. Medzinárodné sympóziá BIB koordinuje už pätnásť rokov Viera Anoškinová. Je aj viceprezidentkou SK IBBY – národnej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu a kurátorkou mnohých výstav detskej ilustrácie.

Ako ste sa dostali k výtvarnému umeniu?

Pred štúdiom výtvarného umenia som študovala génové manipulácie...

Zvláštna kombinácia.

Trvalo to štyri roky. Po revolúcii v roku 1989 som si povedala, že génové manipulácie ma nebavia. Už predtým som chcela študovať aj dejiny výtvarného umenia. Povedali mi, že nemôžem študovať dve také náročné školy. Ani moje politické pozadie nebolo vhodné. Všetko zmenila revolúcia. V roku 1991 som konečne nastúpila na filozofickú fakultu študovať odbor

Teória a dejiny výtvarného umenia. Niektomu hovorí kunsthistória. To ma strašne rozčuľuje, veď na to máme slovenský výraz! Som vyštudovaný historik a teoretik výtvarného umenia.

Nejde mi do hlavy, ako ste sa vôbec dostali na génové manipulácie. Čím ste chceli byť, keď ste boli malá?

Bolo za tým práve moje politické rodinné zázemie. Bolo jasné, že nemôžem študovať vedy, ktoré by som chcela. Ťahalo ma to do medzinárodnej politiky, ale o tom som mohla naozaj leda snívať. Moji rodičia boli v tom čase spoločensky nevhodní. Dedko bol ruský emigrant, lebo bol na strane cára, bol bielogvardejec, nie červogvardejec. Môj otec sedel v päťdesiatych rokoch päť rokov len preto, že nejakí jeho známi emigrovali. Mala som smolu. Mohla som ísť len na molekulárnu biológiu a genetiku. Keď otvorili nový odbor génových manipulácií, tak nás tam presunuli. Ani sa nás nepýtali, či chceme.

Manipulovali vás.

Boli sme deväti a nikto z nás v tom odbore nepracuje.

Ako sa vám do medzinárodnej politiky dostalo výtvarné umenie?

V celom dome mám dedkove obrazy. Pozerala som na ne a hovorila si, že to je to, čo chcem. Výtvarne to síce neviem podať, ale teoreticky by som to možno vedela spracovať. Keď som doštudovala výtvarné umenie,

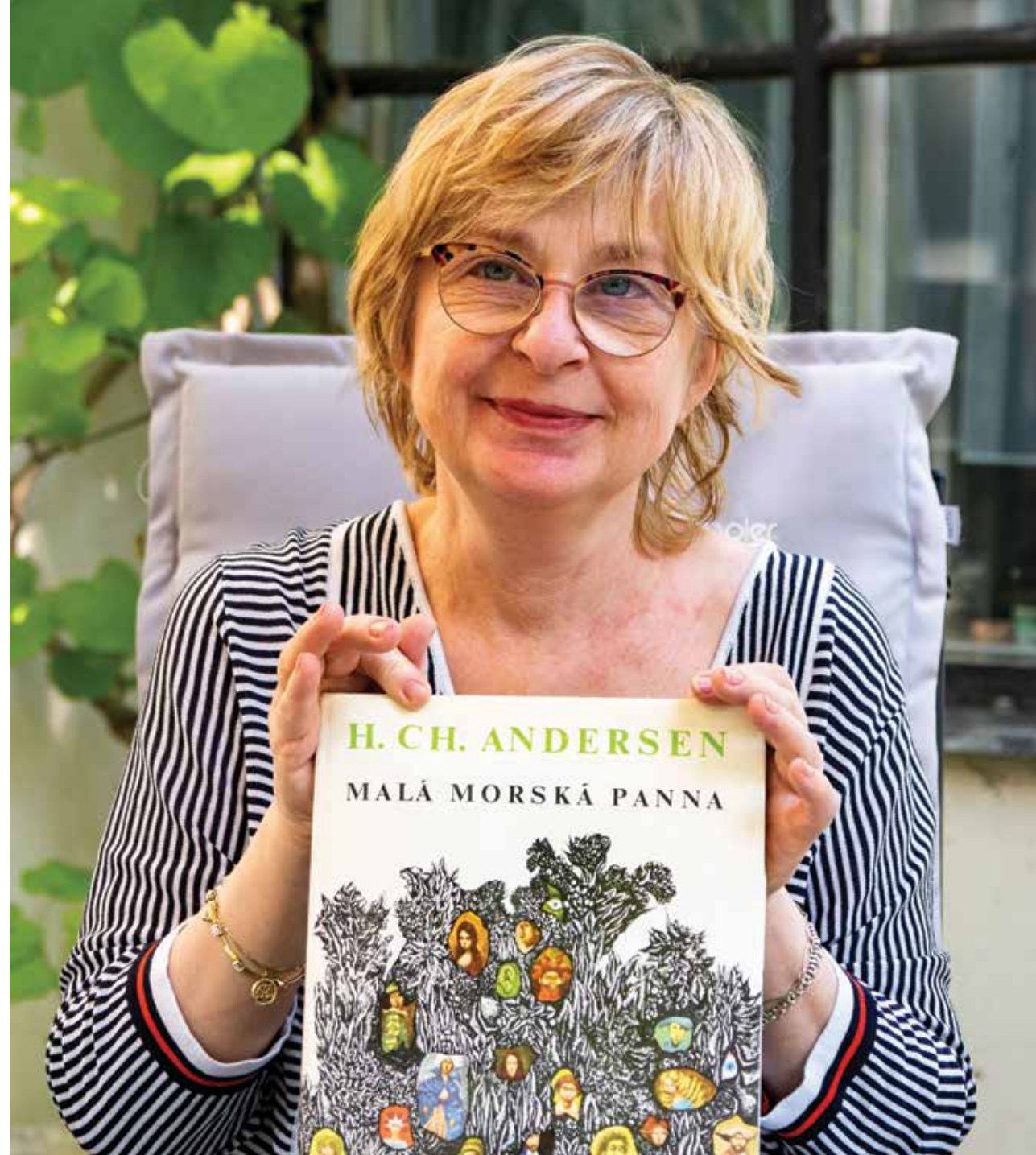
podarilo sa mi nájsť sponzora na galériu Artotéka, v ktorej sme vystavovali grafiky a ilustrácie. Neskôr som sa dostala do Bibiany.

Existujú pravidlá, ako by malo umenie pre deti vyzeráť?

Reálne nie. Vidno to aj na medzinárodných veľtrhoch. Dieťa nie je hlúpučké. Vidím to na deťoch okolo seba. Ich vnímanie umenia je úplne normálne. To len niektorí dospelí si myslia, že dieťa je nechápavé. Z môjho pohľadu deti vnímajú umenie hlbšie ako dospelí.

Možno je dieťa ten najlepší kritik. Bez váhania povie, že sa mu niečo nepáči.

Stačí si porovnať cenu Grand Prix na Bienále od dospelaj špičkovej, svetovej odbornej poroty s detskou cenou... Nikdy počas fungovania detskej poroty sa nezhodli s profesionálmi. Deti vidia a vnímajú inak a oceňujú to, čo sa im páči. V roku 2019 dostal cenu Sveťo Košícký, ktorého ilustrácie sú čiernobiele. Decká ho ocenili a ja som sa nestíhala čudovať. Skoro som odpadla. Ani za tie roky to nedokážem odhadnúť, čo sa im bude páčiť. Tento rok deti zvažovali ilustrácie Igora Piačku, ktorý ilustroval Slovenské rozprávky a povesti od Boženy Němcovej. Sú trochu erotické. Nakoniec sa rozhodli pre francúzsku ilustrátorku Fabienne Delacroix. Odborná porota ocenila hlavnou cenou Grand Prix BIB 2021 Španielku Elenú Odriozolu.

Tento rok sa po prvý raz odborná porota nestretla v Bratislave, ale pre pandémiu zasadala online z domu. Nemohli posudzovať originály, ale iba scany na monitoroch.

Bolo to šialené. Komunikácia bola úplne iná. V Bratislave sú štyri dni spolu a vedia sa trebárs aj pohádať. Mali sme porotcu, ktorý búchal pästou do stola, aby obhájil svojho favorita. Ten ročník bol doslova nabitý emóciami. V porote bol Španiel, Talianka a ďalší zástupcovia temperamentných národov. Posledný ročník sa videli iba na monitoroch. Emócie veľmi neprejavovali. Dúfam, že už to tak nebude.

Mení sa prístup k ilustráciám?

Samozrejme. Začína prevažovať digitálna tvorba a my riešime, čo je originál. BIB od začiatku vystavuje originály ilustrácií. Aj digitálna tvorba je originál, ale zatiaľ to len ťažko prijímame. Viem, ako ilustrátori tvoria. Niektorí techniky kombinujú. Niečo vytvoria na počítači a potom ilustráciu dotvárajú ručne. Z môjho pohľadu je originál každý výstup, o ktorom umelec povie, že je dielo hotové a vytlačené. Trebárs v knižke.

BIB je špecifický tím, že originály nielen posudzuje, ale aj vystavuje.

Podobné súťaže vo svete majú na svoje fungovanie viac peňazí a napriek tomu vystavujú len printové kópie.

K tomu dokážu z víťazných prác urobiť neskutočnú šou. My máme najväčšie náklady a starosti s posielaním a poistením zásielok. Okrem toho, že nám umelci svoje diela pošlú, my ich musíme aj v poriadku doručiť naspäť. Nie je to lacný špás. Časť prác nám pomáhajú dostať na Slovensko naše zastupiteľské úrady po celom svete.

Ako sa líšia ilustrácie umelcov z rôznych kútov sveta?

To je veľmi ťažká otázka. Jednoduchá odpoveď nie je. Do nej nám prichádza globalizácia. Jedineční zostávajú iránski ilustrátori a umelci z postsovietskych krajín. Skvelí sú ruskí autori. Výborní sú tiež srbskí ilustrátori

NOTA BENE

6 2022

Rozhovor

35

NOTA BENE

6 2022

Rozhovor

34

a ich kolegovia z Južnej Afriky. Špecifické je Japonsko a čerešnička na torte je Čína. BIB má akoby pobočku, BIB Japan.

Nemajú Iránci problémy s posielaním svojich diel k nám?

Vždy sa nájde nejaká cesta. Ich ilustrácie sa k nám dostávajú cez Spojené arabské emiráty. Problém je tiež s Čínou.

BIB sa postupne dostalo do priestorov Bratislavského hradu.

Radikálne nám to zvýšilo návštevnosť. Už počas prvého ročníka na hrade prišlo za dva a pol mesiaca na výstavu takmer päťdesiat tisíc ľudí. Tento rok to bolo kvôli pandémie len dvadsaťpäť tisíc návštevníkov. Z hradu sa veľmi teším. Je to najlepšie miesto pre BIB. Nakoniec, jednou z cien je Zlaté jablko, v ktorého vnútri je ukrytý Bratislavský hrad.

Čo vás za tie roky najviac prekvapilo a potešilo?

Úspechy a vysoká úroveň slovenských ilustrátorov. Stále fičím na Peťovi Uchnárovi, Svejovi Košickom,

Igorovi Piačkovi, Karolovi Felixovi, Katke Vavrovej...

Ako sa vyvíja detská ilustrácia?

Je v nej stále viac digitálnej techniky. Ilustrácia je závislá na texte, ktorý dotvára. Nikdy sme nemali núdzu o dobrých a výrazných ilustrátorov. Možno chýba len niekto, kto by dokázal zaujať najmenšie deti, ktoré len začínajú vnímať. Isto si pamätáte ilustrácie Boženy Plocháňovej ku knižke Opice z našej police. V súčasnosti vydavatelia hľadajú niekoho, kto by dokázal upútať deti v predškolskom veku. Každý to berie ako niečo jednoduché, čo vlastne ani nemá poriadnu hodnotu. Lenže ono to tak nie je. Možno je umenie pre najmenších to najzložitejšie umenie. Súčasná generácia je komplikovanejšia.

Myslím, že zaujať najmenších tak, aby si to pamätali, nie je ľahké.

Ukazuje sa to aj na medzinárodnej úrovni. V tejto oblasti je viditeľná prvoplánovosť. Nevie, či je cesta v nejakých ružovo-zlato-zeleno-svietivých

Viera Anoškinová

Vyštudovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, odbor Teória a veda o výtvarnom umení, neskôr absolvovala postgraduálne štúdium na Academii Istropolitane v Bratislave. Od roku 2001 bola riaditeľkou galérie zameranej predovšetkým na grafickú tvorbu a knižnú ilustráciu. Od roku 2007 koordinuje Medzinárodné sympóziá Bienále ilustrácií Bratislava. V BIBIANE, medzinárodnom dome pre deti, na oddelení BIB je od roku 2009. O rok neskôr sa stala vedúcou Sekretariátu Bienále ilustrácií Bratislava a viceprezidentkou SK IBBY – národnou sekciou Medzinárodnej únie pre detskú knihu (IBBY – International Board on Books for Young People), mimovládnej organizácie UNESCO.

obrázkoch. Možno sa mi to nezdá iba preto, že som vyrastala na inom. Keď v kníhkupectve vidím tie hrozné farebné knižky, až ma trasie od nepochopenia. Pritom sa dá robiť umenie jednoducho tak ako slovenské naivné umenie zo srbskej Kovačice. To sa mi ľahko hovorí...

Bienále ilustrácií si vymysleli slovenskí výtvarníci viac-menej z núdze či dlhej chvíle.

V časoch železnej opony bol svet rozdelený na Východ a Západ. Na Slovensku sme v tom čase mali skvelých ilustrátorov. Tí si povedali: keď my nemôžeme ísť do sveta, pozvime svet k nám! Pri zrode myšlienky stála partia nadšencov, ktorí pracovali vo vydavateľstve Mladé letá: Dušan Roll, Ján Švec, Ladislav Nesselmann, Miroslav Cipár, Albín Brunovský a ďalší.

BIB u nás prežilo dlhé desaťročia ako jediné kultúrne podujatie s dlhou tradíciou.

Prestížna značka lákala záujemcov, ktorí ju chceli získať. Kúpili by ju napríklad Japonci s tým, že vybudujú zázemie s vlastnou galériou. Samozrejme, s úplne iným rozpočtom ako máme my dnes. Istý čas išiel strach aj z možnej komercializácie. Ceny bratislavského bienále vo svete považujú za rovnako významné, ako je napríklad Cena Hansa Christiana Andersena, ktorá je malou Nobelovou cenou pre ilustrátorov a udeľujú ju od roku 1967. Desať rokov predtým ju dostávali iba spisovatelia.

Prívetivá optimistka

Dagmar Gurová

Martina Juríčková

Jarka predala byt, aby začala nový život na dedine. Keď sa tam už nemohla uživiť, vrátila sa. Nemala kde bývať, prežila ťažké časy, až našla pokoj v chatke. Sadí zeleninu a privyrába si predajom NOTA BENE.

Jarka predáva NOTA BENE pred potravinami neďaleko zastávky Záluhy v bratislavskej Dúbravke. „Ľudia sa často pristavia len tak sa porozprávať, opýtať sa, ako sa mám, či niečo nepotrebujem.“ Zrejme si ich získala svojím pokojom a prívetivým optimizmom. Zažila chvíle, ktoré by s ňou nikto nemenil. Aj teraz ju niekedy premôžu zlé spomienky, no zámerne sa viac sústreďuje na to dobré.

„Narodila som sa v Krasňanoch. Prežila som tam tridsať rokov. Starala sa o mňa babka, s ktorou som bývala až do jej smrti,“ spomína. „S priateľom sme robili vo veľkosklade ovocia a zeleniny. Jeho rodina žila na strednom Slovensku a volala nás tam. Vraj dostaneme prácu na družstve. Predali sme teda byt v Bratislave a odstáhovali sa k nim.“

Zobrali sa. Muž robil traktoristu, Jarka dojičku. „Bratislavčanka došla na dedinu a prvýkrát v živote sa dostala ku kravám,“ usmieva sa. Nejaký čas sa im darilo, ale po smrti svokry prišli o bývanie. „Manžel bol z ôsmich súrodencov. Predali dom, aby sa mohli podeliť o majetok. Nám sa peniažky rozkotúľali. Odišli sme na iné družstvo, kde sme k práci dostali aj ubytovanie.“

Družstvo postupne upadalo a Jarka s mužom si museli hľadať obživu inde. Rozhodli sa pre návrat do Bratislavy.

Na začiatok ich prichýlila Jarkina mama. Bývala v záhradnej chatke a s dcérou mala komplikovaný vzťah. Neskôr bývali v maringotke, ktorú im zohnal kamarát. Jarkin manžel však ostal bez práce a svoju frustráciu obrátil proti nej. Musela od neho odísť. Nevedela, na koho sa obrátiť, a ocitla sa na niekoľko rokov na ulici. Boli to veľmi zlé časy, na

ktoré sa jej ťažko spomína. „Niekedy mi bolo tak strašne, že sa mi už ani nechcelo žiť. Ale človek musí ísť ďalej.“

Jarkin manžel medzičasom zomrel a ona spoznala svojho súčasného priateľa. „Tiež bol dlho na ulici, ale podarilo sa mu zohnať záhradnú chatku. Bývame v nej už šesť rokov. On chodí po brigá-

tam čvachtať. Máme dobrých susedov. Cez víkend si posedíme, sem-tam si opečieme klobásku alebo špekáčiky. Večer si pustíme správy alebo zahráme karty.“

Znie to takmer idylicky, no život v záhradnej chatke je v skutočnosti drsný a neistý. Majiteľka im tam dovolila bývať, len kým nenájde kupca.

Oboch trápi viacero zdravotných problémov, ktoré do veľkej miery súvisia s ich ťažkými životnými podmienkami. „Ja som na ulici dvanásť rokov, priateľ takmer dvadsať. Prespával aj v stane alebo len tak vonku.“ Jarka má od detstva problémy s bedrovými kĺbmi a pri chôdzi si pomáha barlami. V poslednom čase sa bolesti zhoršujú a ona ledva chodí.

Kedysi robila na brigádach. „Kamarátka mi poradila NOTA BENE. Ako začiatovníčka som mala predajné miesto pri Klariskách. Strašne som sa hanbila, ale hneď prvý deň som zarobila dvanásť eur. Postupne som sa osmelila. Povedala som si, že sa nemám za čo hanbiť. Je to moja práca.“

Jarka si pochvaľuje, že vďaka NOTA BENE sa dostane medzi ľudí a príde na iné myšlienky. „Večer dôjdem domov a prichystám večeru. Ak je priateľ doma skôr, varí on. Čakáme jeden na druhého, aby sme sa mohli najesť spolu.“

Varia to, čo je najlacnejšie. Splácajú exekúcie a už teraz cítia zdražovanie potravín či plynu. Minulý rok bol pre Jarku obzvlášť hektický. Pribudli jej zdravotné problémy, musela si požičať peniaze na mamin pohreb. „Najdôležitejšie je, že človek nie je sám. Preťlkame sa, ako sa dá, ale nechcem sa sťažovať. Nevie, dokedy tu budeme, tak si musíme užívať každý jeden deň.“

Bojí sa, čo ju čaká, ale ide bojovať. Ľubka. Životabudič pre druhých.

Životabudič pre iných

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

Bola plná energie. Nemala na ružiach ustlané, ale úsmevy rozdávala aj v tom marazme na všetky strany. Ľubka. Jej osud sme spoznali v januári. Dnes je koniec mája. A všetko je zas úplne inak.

Nestojí o ľútosť a lamentovanie. Je to extrémne racionálna žena, ktorá sa pre druhých dokáže doslova rozkrájať. Osud to zariadil tak, že s partnerom Marošom žili tri roky v chatke bez vody, elektriny, normálneho záchoda. „Nezabudni napísať, že máme aj chlpáčov,“ vtipne podotkne žena, ktorá od sedem-nástich vedela, že deti nebude môcť nikdy porodiť. S láskou sa starala o ťažko chorého partnera (rakovina pankreasu), ale aj o štyroch psíkov z útulku. Dlho nemala stabilnú prácu, ale brigádovala na sto percent. Upratovala byty, aby bolo čo do úst. A roky žobronila na úradoch o byt. Špeciálne, keď je jej Maroš ťažký onkologický pacient. Ten jej chradol pred očami, ona ho povzbudzovala, zháňala lekárov, keď nevládal, dala si ho na chrbát a vyniesla hore do chatky. V noci mu kúrila, dýchala na rozmočené drevo, nech uschne, veď Maroš potrebuje teplo... Bála sa oňho. „Trinásť rokov sme spolu, nie je to romantický vzťah, lebo ani jeden z nás taký nie je, ale máme sa radi, sme prepojení a hádam si ma jedného dňa konečne aj zoberie. Hovorím mu, že nemôžem umrieť ako stará dievka. To by ako vyzeralo, navyše, keď mám teba?“ s humorom jej vlastným opisovala v zime ich vzťah.

Lady sa pohli aj zverejnením ich príbehu. Dostali sa k pre-nájmu dvojizbového bytu, z vyzbieraných peňazí sa zaplatil depozit a nájom, bolo aj na vitamíny pre Maroša. Strach o peniaze na chvíľu ustúpil. Ľubka na pár dní presunula Maroša k známemu, aby mohla všetko z chatky presťahovať do bytu. Tak veľmi sa Ľubka tešila na prozaické veci – teplo, svetlo, sprchu! „Ale tam je vaňa, chápeš, že ja a kúpel? Asi budem od radosti vo vani aj spať, musíš sa prísť pozrieť, máme náááád-herné bývanie a ešte aj na dobu neurčitú. Akoby som vyhrala v lote,“ hovorila vo februári. Slúbili sme si kávu – ako paničky, pekne v kaviarni. Lenže raz nemohla ona, potom zas ja, v telefóne sme si sľubovali, že nabudúce.

Ľubka dostala pracovnú zmluvu v Lige proti rakovine. Upratovala tam najskôr brigádnicky, od Nového roka ako zamestnankyňa. Milovala to tam. Úžasné kolegyně, ktorým pomáhala, keď sa dalo, vytvárala veselú atmosféru, pretože jej motto je: načo si kaziť deň zlou náladou, život je príliš krátky.

Vojna na Ukrajine nám tú kávu skomplikovala tiež. Ľubica je z východu, študovala na ukrajinskom gymnáziu, po vypuknutí vojny sa jej telefón nezastavil. Každý boží deň mala zoznam utečencov, ktorých bolo treba nasmerovať. Zháňala im lekárov, sprevádzala ich na onkológiu, aj o Saške z májového aprílového príbehu mi povedala ona. Vtedy som sa s ňou aj stretla a spýtala sa, čo sa deje. Hoci sa snažila rozdávať úsmevy a srandu, videla som, že tak bezprostredné to nie je. Vyšla s farbou von. „Niečo mám na hrubom čreve, buď sa to vstrebe alebo prinajhoršom vyrežú.“

Tri nádory. Zhubné. Aktuálne neoperovateľné. Nasadila sa chemoterapia, aby sa zmenšili a mohlo sa rezať. Ľubkin hlas v telefóne chradol. Ešte stále sa pokúšala o optimizmus, ale bol čoraz boľavejší. Odkladala naše stretnutie. A potom poslala

správu. Že nevládze. Že sa objavila metastáza na pečeni. Že si zobrala čas na premyslenie. Či ísť nanovo do liečby. Agresívnejšej. Znova od začiatku osem chemoterapií. Na otázku, či je v hre, že sa na to všetko vykašle, odpovedala tichom.

Ľubka melodrámy nepotrebuje. Život sa jej zosypal ako domček z karát. Radosť a šťastie v novom byte nenašla. Partner, ktorý je momentálne v relatívne dobrom stave, jej dal zbohom. Ľubka s ním riešila invalidný dôchodok, schválili mu ho a dostal aj spätné vyplatenie. A narástli mu krídla. On byt platiť nebude. Starostlivosť o Ľubku? Podal jej lavór, keď nemohúco ležala na gauči s dovetkom, že on to takéto nemal a toto nedáva... Tichá domácnosť, tiché Ľubkine slzy a traja milovaní psíkovia, na ktorých sama nestačí. Venčiť nevládze. Je zavodená, ubolená, takmer nič neje. V novom byte už nie je postieľka pre chorého Dunča. Operácia mu nepomohla, museli ho dať uspať...

Maroš si napokon zbalil „švestky“ a odišiel k mame. „Vedela som, že peniaze ho vedia zmeniť, ale nečakala som, že to urobí tak rýchlo a teraz, keď ledva prejdem na záchod,“ zalesknú sa Ľubke oči. Momentálne je bez príjmu. Na péenku nárok nemá, pracovný pomer mala len krátko, hmotná núdza je 67 eur, ale slúbili aj z Ligy, že niečo posielajú budú, ozývajú sa známí, že pomôžu, že ju odvezú na chemo, z útulku jej budú venčiť psíkov. Známa sa k nej nasťahuje, keď bude potrebovať. Aby mala opateru. „Je mi do plaču, že cudzí ľudia ma neodkopli. Vieš, ako krásne ku mne pristupujú lekári? Poznajú ma, veď toľkých pacientov som k nim vodila... Boli sklamaní, že to vzdávam. A vieš čo? Idem do toho. V pondelok nastupujem na tri dni, dostanem prvú dávku a urobia mi opäť kompletné vyšetrenia. Nevie, či to dám, ale pokúsím sa,“ mrkne na mňa, zavodenými prstami oblápa šálku kávy, na ktorú mala obrovskú chuť. Perami sa dotkne hnedej vody a odsunie hrnček. „Dopité“. Takto to je. „Máš šialenú chuť na niečo, a keď to vidíš, je po všetkom.“

Ľubinka, bojuj, z kávy si dáme reparát. Ako ty hovoríš: na paničky v kaviarni.

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Ľubky osloví. Aj váš príspevok sa použije na prenájom bytu, aby mala dôstojné prostredie na liečbu.

Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka).
IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX.
Prípište poznámku – Ľubica.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

LITERÁRIUM

Petra Gettinga

Strhnúť potom-kinovské fasády

Na vojne je strašné, že sa v nej vraždia nielen ľudia, ale aj podstata, zmysel vecí, pojmov, slov. Trollie kráľovstvo, ktoré už roky infikuje svet znásilnenými faktami, teraz doslova chrlí záplavu vyprázdneného nezmyslu. Gýčovo pomalovaná fasáda na zakrytie neutešenej reality.

Autorom, ktorý sa na to kedysi odvážil poukázať, bol Nikolaj Vasilievič Gogoľ. Rodený Ukrajinec, ktorý sa rozhodol presťahovať do Petrohradu a písať po rusky, aby zachytil tamojšiu realitu v nemilosrdnej obnaženosti.

Jeho divadelná hra Revízor o trpákoch v mestečku, ktorých napálil ešte väčší podvodník ako oni sami, vyvolala v roku 1842 škandál. Cár znechutene odišiel v polovici predstavenia, hru odmietli hrať samotní herci a kritici volali: „Je to nactiutŕhačský nezmysel, preháňanie, ohováračky... Nič mu nie je sväté, vymyslel si akési neskutočné Rusko a v ňom akési neskutočné mesto a doňho naznášal špinu... To nie je divadlo, to je úklad proti štátu, Gogoľa poslať v reŕaziach na Sibír!“

To všetko iba preto, lebo umelec ne-napísal selanku o širokej ruskej duši, ale zobrazil svet klamstva a falše – a ešte sa mu aj schuti vysmial. Slávne sú záverečné repliky hry: „Po celom svete sa to roznesie! A ešte sa nájde nejaký škrabák, nejaký perohryz, a vrazí ma do komédie! – Ja by som tých škrabákov, tých rypákov, liberálov prekliatych – zviazať tú bandu, do jedného vreca, na kašu rozdupať a dve siahy pod zem – to by im patrilo!“ Skvelé je tiež: „A všetci sa budú na nás rehlíť a plieskať do stehien! – Čomu sa smejete? – Sami sebe sa smejete! Vy, vy!“

Po vlne kritiky si básnik poznamenal: „Zarmucuje ma táto nevzdelaná nedotklivosť, príznak hlbokého a trvalého tmárstva.“ A ešte v tom roku vydal Mŕtve duše, ďalšiu úchvatnú satirickú fresku o malosti človeka. Uvedomujem si, ako málo sa vlastne zmenilo – a ako veľa sa ešte musí zmeniť, aby sa strhli potomkinovské fasády.

Záver nechávam Nikolajovi: „Svet je ako vír. Večne sa v ňom točia názory a mienky, ale všetko premelie čas: ako plevy odletí všetko lživé a ako dobré zrno zostanú pevné pravdy.“

Smrtice

Zuzana Mojžišová

Česká autorka Karin Lednická vstúpila do literatúry úvodným dielom trilógie *Šikmý kostel*, románovou kronikou strateného mesta Karvinná. V kraji tešínsko-sliezskom ostáva aj v knihe *Životice* (Bílá vrána 2022), ktorá zdedila názov podľa mena malej obce, kde sa dej odohráva. Má aj podtitul: Obraz (po)zapomenuté tragédie. Dedinu po Mníchovskej dohode v tridsiatom ôsmom zabralo Poľsko, onedlho sa však stalo súčasťou nacistickej Ríše.

Nemci v časoch druhej svetovej vojny radi pôvodné obyvateľstvo okupovaných území „odsúvali“ do pracovných a koncentračných táborov, aby „vyčistili“ priestor pre svojich. V baníckej oblasti to však nebolo celkom možné, lebo pôvodní Česi a Poliaci predstavovali kvalifikovanú pracovnú silu – bez nej by sa nefáralo, čo by škodilo ríšskej ekonomike. Tak sa dostali k slovu volkslisty, Himmlerov patent, potvrdenia vydávané jednotlivým ľuďom s ich súhlasom, občas vynúteným, často dobrovoľným. Kto mal „volkslistu“, bol považovaný za Nemca a nemusel sa toľko báť. Germanizácia bola dôležitou súčasťou nacistického boja. Ale nijaké potvrdenie nebolo v tých časoch zárukou prežitia.

Životice sa oddávajú životu len v obmedzenej miere. Lebo vojna. Skoro ráno odovzdávajú povinné dávky mlieka, pracujú, rodia deti, obrábajú pôdu, niektorí pomáhajú partizánom, iní sa proaktívne stavajú na stranu okupantov. Najvyužívanejšou stratégiou je snaha nijako na seba neupozorňovať. Potom sa raz – v krčme na dolnom konci – strhne prestrelka. Píše sa šiesty august 1944 a gestapo uskutoční v obci pod lesom vražedný masaker. Dôvodom na zabíjanie sa nestane len rozkaz vrchnosti, ale i malé ľudské, či skôr diabolské, osobné pohnútky.

Karin Lednická vytvorila svoje skvelé rozprávanie na základe pectivých archívnych rešerší a početných rozhovorov s pamätníkmi a doplnila ho bohatým fotografickým materiálom, súvisiacim so životickými udalosťami. Ale nie je to v pravom zmysle literatúra faktu. Beletristické tvorivé presahy nájdeme v každej kapitole. Aj ich zásluhou nie sú aktéri, či už z tej, alebo onej strany barikády, len číslami v štatistikách preživších a obetí. Naopak, stávajú sa ľuďmi s menom a tvárou. O to dlhšie zostávajú čitateľovi v hlave. A v srdci.

Čítanie o vojne vo vojnových časoch niekomu môže pripadať ako duševný masochizmus. Ale opak je pravdou, domnievam sa. Cíbením zmyslu pre dejiny si prehľbujeme múdrosť pohľadu na dnešok.

Daniel Pastirčák

Horiace svetlá

Bieloruské dievča, Baška, do zápisníkov zachytilo obrazy svojho detstva. Netušilo, že zakrátko jej život preruší smrť. Zápisky nás vovedú do domu v strede Vitebska. Slová maľujú hravé obrazy: otec sa pri modlitbe kýva podľa zvyku chasidov. Baška s mamou vstupuje do priestorov plných modrej pary, zasnená sa vnára do mikve. Spod modlitebného šálu sa vynorí šófar. Prichádza nový rok. Na sviatok Purim voskovo bledý rabín vyberá z knižnice knihu Ester viazanú v bielom hodvábe. Z hradu vyráža kráľ Ahašveroš. Za ním sa valí celé vojsko.

Ten kučeravý chlapec, čo maľuje obrazy v kuchyni na peci, do jej života vstúpil nečakane. Najprv sa ho bála, oči mu planuli ako horiace sviece. Baška tým očiam uverila. Na narodeniny mu doniesla kyticu poľných kvetov. Chagall vzal štetce a maľoval: letí nad Bellou a na ústa jej vtláča letmý bozk. Narodeniny. Tak Marc nazval prvý z obrazov, na ktorých žiari biela tvár Belly. Po Bellinej smrti sa Chagall na dlhý čas ponoril do sveta Biblie. Maľoval Bibliu tak ako nik. Patriarchov zobrazoval hravo, bez pátosu. Maľoval zvnútra. Duchovný sen ľudstva. Dávne príbehy sa na jeho obrazoch miešajú s prítomným svetom a ožarujú ho aurou večnej nádeje, tak ako slová z Belliných zápisníkov.

Bielorusko, dnes spojenec ruského agresora. Keď myslím na osud tej ťažko skúšanej krajiny, vidím Chagallove obrazy: drámu sveta presvetľujú snom Biblie. Žiaria ako tichá modlitba za víťazstvo lásky a slobody v našom rozorvanom svete.

Zuzana Uličianska

Neohroziteľná nelogika

Všetko tečie a už ani kresba nie je to, čo bývala. Z fotografie dnes urobíte akvarel, maľbu či perokresbu na jeden klik, ak máte stiahnutú tú správnu aplikáciu. Je to zábavné, alebo skôr smutné? Čo budú teraz robiť všetci tí, čo posedávali pri miestnych atrakciách a na počkanie vyrábali verné portréty okoloidúcich turistov? Kto by na tých ich špinavých stoličkách dnes ešte obsedel čo i len polhodinku? Zas nejaké zamestnanie na vyhynutie.

A predsa sa nezrušia hodiny výtvarnej výchovy a deti nikdy neprestanú kresliť. Z nejakého záhadného dôvodu patrí totiž schopnosť pochopiť videné maľovaním, ohmatávanie reality vlastnými nešikovnými rukami, medzi základné ľudské túžby. Naše kresbičky – akokoľvek nemotorné – sú súčasťou ľudského údely.

Kedysi patrili hodiny výtvarnej výchovy aj k mojim najmilovanejším. Ešte aj dnes sa dívam na výtvary amatérov či detí s nostalgiou. Kde sa to všetko stratí? Tá ľahkosť, tá neohroziteľná nelogika, tá drzosť?

Jednu z mojich detských grafiík si stále pamätám, bola to ilustrácia pesničky Tam okolo Levoče. Do lina som vyryla známumu radnicu a koldokola vodnú priekopu, hotový val. Keď sa má voda točiť, nech sa točí. V tom čase mi vôbec nenapadlo riešiť, kam by tá voda otekala a odkiaľ by pritekala, fyzikálne zákony sveta predsa na naše vnútorné obrazy neplatia. Myslím, že som tým nešťastníciam, čo skáču do vody, že nemajú frajerov, chcela podvedome dopriať, aby si to aspoň trochu užili ako na tobogane vo vodnom svete. Tak a teraz na toto vymyslíte softvér!

Jana Čavojská

Vojna ničí krásu

Ten Bozk naživo vôbec nebol taký nádherný ako v mojich predstavách. Nemyslím skutočný bozk, ale dielo The Kiss od Gustava Klimta. Kým na všetkých reprodukciach a bizarných komerčných predmetoch akéhokoľvek druhu žiari teplými zlatými farbami, originál vo viedenskej galérii Belvedere na mňa pôsobil skôr chladne. Čo sa týka farieb. Našťastie, zostal mu náboj lásky a intimity medzi dvomi ľuďmi, pre ktorý ho obdivujú ľudia z celého sveta.

Gustav Klimt sa stal jedným z vývozných artikov Viedne a Rakúska. V reklamných kampaniach Viedeň rovná sa niekoľko vecí. Napríklad Sacherova torta, Mozartove gule. Paláce cisárov, kaviarne s atmosférou. Romantický príbeh princeznej Sisi, ktorý v skutočnosti vôbec nebol až taký romantický. Jedno z najlepších miest na život na svete, jedna z najlepších zoologických záhrad na svete. Multikulturalita. A Gustav Klimt. Talentovaný umelec, ktorý na prelome 19. a 20. storočia jednoznačne predbehol svoju dobu. Jeho diela sa nie vždy stretli s pochopením. Napríklad maľby pre Viedenskú univerzitu si nakoniec musel zvesiť a odniešť. Akademickú obec až tak pohoršili.

Okrem malieb, ktoré vznikli počas letných pobytov umelca vo vile jeho celoživotnej dobrej priateľky Emilie Flöge pri jazere Attersee, maľoval Klimt na svojich obrazoch postavy. Väčšinou ženy. Muži boli potlačení, obvykle otočení k divákovi chrbtom, zatiaľ čo na obrazoch dominovali ženské tváre. Pri Attersee vznikali Klimtove zátišia. Maľby prírody, budov a jazera. Klimt mal s rôznymi ženami údajne štrnásť detí, ktovie, kde je pravda. Ale práve s Emiliie prešiel kus životnej cesty. Emilie Flöge spolu so sestrami Pauline a Helene stvorili vo Viedni úplne nový svet ženskej módy. Odmietali korzety a prísne pravidlá. Vo svojom salóne Schwestern Flöge na Mariahilfer Strasse 1b navrhovali voľné, farebné oblečenie a do šatníkov svojich klientok vnášali slobodu.

Veľa žien na Klimtových obrazoch – ak sú oblečené – nosí práve šaty od Emilie Flöge. Umelci sa ovplyvňovali navzájom. Klimt občas navrhol látku na šaty Emiliiných klientok a ženy sa nechávali Klimtovi maľovať v odevoch, ktoré navrhla Emilie. Zo symbiózy umeleckých duší vzniklo nádherné kultúrne dedičstvo Viedne, Rakúska a sveta.

Medzi viedenskú smotánku patrilo veľa rodín židovského pôvodu. Mnohé ženy z jeho obrazov aj zberateľov jeho umenia neskôr zavraždili nacisti počas holokaustu. Klimtove diela skonfiškovali. Odviezli si ich alebo s nimi obchodovali na aukciách. Desaťročia po vojne sa súkromní zberatelia, ale aj štát a niektoré galérie museli vyrovnávať s tým, ako ich nadobudli... Ale to je už iný príbeh o tom, ako vojna ničí krásu.

NOTA BENE

6 2022

Čítanie

40

NOTA BENE

6 2022

Stĺpčeky

41

autor: Pavol Surovec	vskutku, naozaj	1. časť tajničky	Okresný výbor (skr.)	smrť (nem.)	šaty	Pomôcky: DDT, JAIL, OMOTO	draždiš (kniž.)	chem. zn. sodíka	najstarší zakázaný insekticíd	zhotovil šitím	lenivý človek (hov.)	žrd na voze	tu máš	tiež
nieka v Japonsku						zn. krému na ruky								
fabrika, továreň						2. časť tajničky								
						kód jazyka talyština								
chem. zn. americia			potomkovia					amencký tyždenník					herpes (hov.)	stretnutie (básn.)
			vrahovia (čes.)					jap. lovkýňa poťal						
jav (čes.)				buničina				chem. zn. lawrencia				zn. kus		
				ženské meno				popijali				polotuhé jedlo		
	Auditory Processing Disorder (skr.)	starocegypt. boh Slnka			lotor, oplán					ostrý prízvuk				
		smrteľná choroba			blud, habkaj					obruba šiat				
milovník (zast.)						vázenie (angl.)				atribút (skr.)				
						Majstrovstvá Európy				EČV Poprad				
4. časť tajničky								3. časť tajničky						
škriabeš								kráľer vzniknutý dopadom meteoritu						

Milovať a poznať je takmer to isté, lebo človeka, ktorého [...]. Hermann Hesse

Vylúštenie z minulého čísla: Dlhá je noc tomu, kto nespí. Dlhá je míľa unavenému. [Dlhý je život nemúdremu].“ Lev Nikolajevič Tolstoj

SUDOKU

GRIDDLERS.NET

	9					3	4	7
5		2	6	3	4			
	8			1		2	6	
6		4	5		2			1
			9		6		5	
9		7	3		1			6
	1			6		7	3	
3		8	2	9	7			
	4					6	8	2

	4						6	7
		5		3	9			
				6		3		
1			2					9
7			5		4		3	
8			6					5
				5		9		
		2		4	1			
	9						1	6

Kódex predajcu

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
- Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
- Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
- Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
- Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
- Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
- Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
- Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca NOTA BENE Peter Patrónsky

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- Kupujte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
- Predajcu si starostlivo vyberte.
- Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- Zoberte si svoj zaplatený časopis.
- Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova prediť.

KÚPTE SI

DOBRÉ KRÍŽOVKY
NOTA BENE

DOBRÉ SPRÁVY ZO SVETA VO
VAŠICH OBLÚBENÝCH KRÍŽOVKÁCH

1,40€
polovica
pre
predajcu

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú sumu

2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí,úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Zuzana Pohánková 0917275812 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Personalistika: Hana Hochel 0905440764. **Program NOTA BENE:** Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Zuzana Butkovská 0905952471. Sociálni pracovníci: koordinátorka Belinda Fulierová 0911654411, Erik Kapsdorfer 0905440946, Lucia Frimmelová 0905440878, Zuzana Olšinová 0915985640. **Program BÝVANIE NOTA BENE:** koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káplóczká 0908268034, Mária Teleky 0905440887. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. **Redakcia:** Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku: **BRATISLAVA** (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@dzu.sk, 033/742 3827, **HOLIČ** (2009): Azylový dom Emauz, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Hana Šafránková, 034 668 3110, emauzy.holic@gmail.com, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, PhDr. Rastislav Jedinák Email: rastislavjedinak@charita-ke.sk Mobil: +421 910 842 182, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Erika Mižigárová, 0910 890 254, 052/772 4209, erika.mizigarova@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): Komunitné centrum Rómsky inštitút, n.o., K Satrej Tehelni 5/A, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905 740 096, komunitneri@gmail.com, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Patrik Bellay, 0940 601 716, patrik.bellay@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Huliaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

NOTA BENE

6 2022

Proti prúdu

43

Letné čítanie
z NOTABENE

Očarujúci svet
ukrajinských rozprávok

MÚDRY SLÁVIK

Preložil
Marián Heveši
Ilustrovala
Helga Pavelková

UKRAJINSKÉ
ĽUDOVÉ ROZPRÁVKY

Kúpite len u Vášho predajcu